

GYERMEKVILÁG GYIMESBEN

Életük,játékszereik,játékaik és szórakozásaik.

A gyimesi gyermek élete.

A ma gyermeke, éljen az városon vagy falun, egy univerzális gyermek. De ha életmódjukban közeledni látszanak is, valahol játékaik, játékszereik még ma is nagyban különböznek. Ha életmódjukat vizsgáljuk kitűnik, hogy a falusi gyermek ma is sokkal elfoglaltabb, feledatai vannak a megoszló munkában. Egy falusi bácsit még ma is az botránkoztat meg a legjobban ha panelház-ban lakó városi hozzátartozóit látogatja meg, hogy milyen sok téb-láboló, semmittevő gyermeket lát a környéken. A játékot, főleg ha tiz-tizenkét éves-nél nagyobb gyermekekről van szó, haszontalan időtöltésnek tartja. Pedig ha megkérdezzük milyen gyermekkori játékokat ismer, egyszuszra képes legalább ötvenet felsorolni. Mert a falusi gyermek is játszik. Tekintsünk bele a gyimesi gyermek életmódjába, játékaiba. Három időszakot és korosztályt vizsgáltam: a század elejét, a negyven-ötven éveseket és az utolsó évtizedet.

A század elején, de még az ötvenes években is a sok gyermek jellemezte a gyimesi családokat. Ha fel akarnak sorolni azoknak a gyimesvölgyi csángóknak a nevét,akik tiz gyermekes családokból származnak, bizony sok lapot igényel-

ne! De nem volt ritka az a család sem, ahol 14-15 gyermek született. A szá-zad elején a nagy család gazdasági erőt jelentett, mert a sokrétű munkában sok munkáskézre volt szükség! Ez főleg olyan családokra vonatkozik, amelyek legalább 8-10 hektár földdel rendelkeztek. Az ilyen dologközpontú közösség-ekben mindenkinek akadt munka. Főleg nyáron a "nagy dologüdőben" az-az kaszáláskor nagy szükség volt a sok munkáskézre másképp a gazda "belenyu-vadt" a munkába. Vizsgáljuk csak meg, milyen munka alkalom adódott egy átlag családban nyáron, kaszáláskor. Valaki a kalibánál, a nyári száláson, ahol az állatokat tartották, reggel fejt, megoltotta a tejet, savót főzött, elcsapta a marhákat, egyszóval ellátta a bajt, úgy kilenc-tíz órakor végzett. Ez általában a háziasszony volt, aki innen indult a reggeli frustukkal a kaszásokhoz. A kalibánál nappalra egy-két gyermek maradt, akik fát hordtak, őrizték, majd estére a szálásra gyűjtötték az állatokat. A nagyobb fiuk kaszáltak az apjuk-kal, a leányok ameddig felszáradt a harmat, a ház körül gyomláltak, a majorságokat ellátták, mostak, majd kilenc óra után mentek ők is pallogatni, a rendet forgatni, takarni, ágat vinni a szénaboglyák alá, a gyermekek vizet hordtak csicses korsókban a kaszáló férfiakra és takaró fejrénépeknek. Öt-hat óra felé csak a kaszáló férfiak maradtak az oldalon, az asszonyok a kalibához gyalogoltak hat-hét kilométert és ott este 10-11-ig dolgoztak az állatokkal. Ez így ment közel két hónapig, emberfeletti munkát végeztek, igaz nem is létezett itt kövér asszony vagy férfi. Irigyelték is azt, aki kövér volt és ha nem tuzott, eltorzult volt az illető, akkkor a kövérség ideális szépség-nek számított: "Jaj, milyen szép kövér ez a fejrénép"-mondogatták. "Könnyü Gyurka Jánosnak, mert ők reggel haton elmennek kaszálni s még a kalibához es jut két leány, az anyjuk pedig a kicsi gyermekekkel otthon dolgozik. De én minden reggel egyedül kezdem a munkát s egyedül végzem"-mondogatta nevelőapám kaszálás idején. De azt már elfelejtette mondani, hogy ez a csa-lád, amikor este összegyűlt, tizenhárman várták, hogy a ház asszonya kiossza a vacsorát. Egy asztalnál nem fértek, az aprotbjja a kicsiasztalkához szorult, a sutuban. A puliszka volt a főeledel és volt olyan nap,amikor egy tüzhelyen két puliszkát is főztek,szerre,mert nagy üst kellett volna ahhoz,hogy tizenhá-rom-tizenöt személynek egyszerre megfőjjön a málé.Viccesen mondogatták is: Akkora

málét főztünk, hogy felálltam a tetejére s beláttam Gyürkébe. De nem hinném ,hogy valaki a sok közül, éhesen kelt volna fel az asztal mellől. Sőt én, a nevelőszülőknél kényesen tartott egyke a szomszédban,a sok gyerekkel egykályháról ettem életem legjobb lerben,héjában sült pityókáját. Azok az ízek még ma is,ha máskor nem, legalább álmomban vissza-vissza járnak.

Tisztelet övezte akkor a sokgyermekes családokat"!Sokszor kisegítették ők a gyermektelenek,öregket pénzért,vagy csak úgy Istenfizesséért,kalákába,mert Gyimes akkor még a kalákák birodalma volt. Egyszer csak eljött az az idő, érdeemes volna megvizsgálni az okot, amikor megszolták a sok gyermekes családot, főleg ha anyagi nehézségekkel küzdött.Valaki szájából csak kipattant az ítélet, ami ma is szájon forog:"Elig-elig élnek de szaporodnak mint a nyulak". Talán az lehetett a baj, hogy az amugy is kevés föld sok felé oszlott. De azok a régi, sokgyermekes anyák, apák soha nem gondoltak volna arra, hogy gyermeküket állami intézetbe adják,hogy az államtól várjanak valamit! Igaz,a mult század elejéig itt ritkán volt dolguk az állammal,hisz ők az államtól is futottak, rejtőztek ide a hegyek közé. Az elején a völgyek fejében bújkáltak,majd időteltével beadták a derekukat:katonának mentek, de ha nem volt föltétlen életbevágó,nem jártak ki a faluból. Sokáig járta az a mondás: "Ahol tíz száj eszik, a tizenegyediknek es jut valami" És nem engedték idegenbe szolgálni a leányokat sem. Az iskolával is úgy álltak,hogy helyben jártak,ha egyáltalán jártak,3-4 telet.De a század elején,sőt a közepén is nagy volt az analfabéták száma,iskola helyett a gyermekek pásztorkodtak.Pásztor népesoport volt mesterséget alig tanultak, felsőbb iskolákat alig végeztek. Egy régi szájhagyomány szerint a besorozó bíró érdeklődik a csángó legénytől:

- Aztén jártál-e ,fiam felsőbb iskolába?

- Igen, a felsőbe jártam,mert akkor még itt lent nem volt oskola!

De miért is törték volna magukat az iskola, a hivatal után,hisz"Az Urnak es Ur parancsol"-mondogatták. És nem szerették a parancsot,szabadnak érezték magukat, akárcsak a nagy erdők madarai

..És egyszer csak rántört a népidemokrácia, sok minden, ami a hagyomá-nyos értékrendet jelentette, fejetetejére állt, bomladozni kezdtek a faluközös- ségek, de a kisebb primér-közösségek is veszélyhelyzetbe kerültek. Az állam igyekezett valamilyen formában,még ha álcázva is, rátenni a kezét mindenre, még a gyermekre is! Hősanya címet adományozott sok gyimesi anyának,akik sok gyermeket szültek.Csakhogy egy fényes pléh-éremmel és egy diplomával nehéz jóllaktatni az éhes szájakat!És más segély nem kaptak, mert kevesen dolgoztak állami munkán.Ezért az ötvenes évek végén sokan beálltak állami munkára,beingáztak sok kilométernyi távolságra a környező városokba.Ez volt a nagy családok temetése.Később az anyák közül is többen választották az állami munkát ,ritkán volt együtt az egész család, a gyermek tehernek számított ebben a harácsoló,gyűjtő ,anyagias modernizálódó világban. Csodál-kozhatunk-e ha a születési adatok így festenek öt évben Gyimesközéplokon:

1949	1960	1970	1980	1997
169	153	116	110	83

És ami a születési adatok meredek csökkenésénél is fájdalmasabb az az a szomorú tény,hogy ma a nagy családok a társadalom peremére sodródtak, sokan gyermeket szülnek és szülés után lemondanak a gyerekről, sok közülük a züllött, alkoholista család.Ezek a gyermekek apával, anyával rendelkeznek, de rettenetesen árvák,mert szüleikről csak rosszat hallanak már zsenge gyermekkorukban. Az apát, anyát, rokonokat pedig nem lehet megválasztani! Tisztelet jár ma

azoknak a sokgyermekes családoknak, akik megőrizték a néhai sokgyermekes gyimesi családok értékrendjét!

Valamikor itt a gyermeket Isten áldásának tekintették. De ne gondoljuk azt, hogy az asszonyok mindig elfogadták ezt az aisteni ajándékot! Néha a gyermekeltevés rudimentális eszközeihez folyamodtak és sokszor ráment arra nemcsak az egészségük de az életük is. A "meddű" nőket, akik nem tudtak szülni valamilyen okból elítélte a faluszája és soha nem a férfit hibáztatták a ,pedig ki ismerhette akkor a meddőség igazi okát? Ugyan így elítélték a gyermekeltevést és azt, aki nem váltalta a kihordozást és a szülést. Főleg ezt tartották a meddőség fő okozójának: "Igen, mert fiatal korában "felpiszkált" eltetette vagy eltette a gyermekét"-mondogatták. Tehát ez Isten és ember előtt bűnnek számított. És ilyen jelzőkkel: "nem szereti a gyermeket", "nem tud áldozni", "önző". Ha pedig valaki megbetegedett, a sajnálat mellett ott volt a szemrehányás is! "Tönkre tette magát", "Megbűntette az Isten", "Azért reszket mert gyermeket tett el".

Szolnunk kell a "bitang -gyermekről" is !

A guzsalyaskodás egészen a 70-es évekig szokás volt itt. Erről már Orbán Balázs ,később Vámszer Géza is irtak. Bővebben a " Gyimesi szokásvilág " című dolgozatban esik szó./l/

A "guzsalyaskodás" szó századelei jelentésében már nem kapcsolódott a "fonó" szóhoz, hanem a párválasztás, a próbaházasságnak egy fajtája, része volt. Magyarán: a fiatalok, mint bárhol a világon itt is megkeresik az alkalmat a találkozáshoz, ismerkedésre: fonókban, kalácsa vagy esti táncokban, a kalibánál stb. Szimpátia esetén a fiú megtáncoltatta a leányt és ígérkezik: "este ketten kéne háljunk". A leány hejben nem ad választ, de ha egyetért a dologgal, az egyik barátnőjével meghívhatja guzsalyasba a legényt. A guzsalyaskodó esték: kedd, csütörtök, szombat és vasárnap este. Azért nem kell azt gondolni hogy minden ilyen estén ott hált a legény, hisz alvás nélkül bizony még ilyen fiatalon is nehéz meglenni. Az élet nemcsak szerelemből áll, ezek a fiatalok rengeteget dolgoztak. Az ének is azt mondta a guzsalyaskodó estékről:

"Tudod babám mit ígértél csütörtökön este
Hogy a nyáron ketten megyünk el az esküvőre
Azt a király meghallotta, meg es irigyelte,
Bésorozott katonának három esztendőre.

Ha a fiatalok megszeretik egymást, a legény a szülők tudtával a leánnyal hál. De hangsúlyozom, a kezdeményezés és döntés ebben az ügyben teljesen a leányé, ha ő nem hívja a legényt, az hiába ígérkezik! Így házasság előtt jól megismerik egymást, tehát ez egy fajta próbaházasság. Kezedeke úgy is magyarázható, hogy itt valamikor a házak nagyon távol voltak egymástól, mert a házak a patakok , völgyek fejébe épültek, a legény öt-hat kilométert sőt többet is gyalogolt szeretője házáig. Este tíz-tizenegy órakor veszélyes is lehetett erdőn-emezőn ennyit gyalogolni. S akkor lefektették a legényt valahová az egyik szegletbe:

"Míg a leányokhoz jártam
A sutuban zekén háltam
Most a menyecskékehez járok
Derekaljas ágyba hállok.

Megtörtént,hogy egy legény esztendőket járt guzsalyasba egy leányhoz és csak azután házasodtak össze,ha úgy határoztak.Hanem mindenki tovább járta a maga ösvényét.Bizony megtörtént,hogy felbomlott a barátság. Egy biztos: nem úgy történt ez a dolog,ahogyan a külső szemlélő elképzelte.Elítélték azt a leányt,aki gyakran váltogatta a legényt és ahogyan itt mondták "füvet--fát essze-vissza hált"Az együttválás nem ejelentette feltétlenül a szexuális együttélést! Ezt cscsak akkor engedhették meg maguknak,amikor biztos volt a házasság,az utolsó szakaszban.És a statisztikák is azt mutatják,hogy a törvénytelenül született, ahogyan itt hívják "bitang-gyermekek"száma nem nagyon különbözött a csiki községek adataitól. Ez főleg két dolognak volt az eredménye:szigorú vallásosság és a leányanyák elítélése a faluközösség, a "faluszája" által. Sok bitangos leány nem ment soha férjhez,a fiatalság kinézte magaközül,ha férjhez ment sem öltözhetett díszes,fehérhazainak,nem lehetett csőzleány a szüreti bálban,enem vihetett lobogót a pünkösdi búcsúmenetben. A legény másfelől kellett ,hogy hordja a bokrétát a kalapjában.Nem volt már neki sem olyan nagy becsüje! Ezeket a "bitang-gyermekeket" általában a leány szülei nevelték.Életében magával hordta az anyja bűnét. Ezek voltak a "bitang-gyermekek" szülei pedig "bitangos leány","bitangos legény"Persze ha valamivel szülés előtt összeházasodtak,akkor a dolog elsimult.Ha a terhesség már látszott,akkor nem öltözhetett rakott hazainak.Ha még nem látszott,hát Istenkém, még született gyermek hét hónapra,nem nem de? Ennyit a bitangyermekről.

Ha egy gyermek valamilyen testi hibával született,az a hiedelmek szerint azért volt, mert az anya terhes korában "megcsudált valakit"

A szülés a század elején és később is, egészen az ötvenes évekig,otthon történt és az a család problémája volt. Az anyós segítette világra jönni az újszülöttet,a férfiaknak,gyermekeknek ott semmi keresnivalójuk nem volt.Ha nappal történt a szülés, őket egyszerűen kizavarták a házból,mert itt minden, még a szülés is a mindenes kicsiházban történt. Mindig és minden faluban létezett egy ügyesebb,bátrabb,hozzáértőbb "fejérnép",akiből más körülmények között kitűnő szülésznő lett volna.Igy csak bábaasszony volt a neve,öt mindenki így ismerte és százakat segített a világra és sok tapasztalatot szerzett a szülés lebonyolításában.Valaki szülés esetén érteszaladt. De ebben a szétszort gyimesi világban gyakran megtörtént,hogy az asszony egyedül szült.A terhesasszony az utolsó percekig dolgozott.Megtörtént,hogy a mezőn,takarás közben jöttek a jelek, és ott is szült.Az utolsó napokban azért kimélték, amennyire csak elehetett a terhesasszonyt.Otthon hagyták.Ime hogyan szól erről az egyik adatközlő:

"Még régi magyarvilágban történt,én úgy tíz esztendőös cefre lehettem,nagynéném terhesen maradt.Nyár volt pont nagy dologüdőben,mindenki az oldalon firingózott.Ilonkáném ulyan nagyon volt,hogy otthon maradt,ott es volt dolog. Hát egyszer csak reajött a szülés. Mit csinált, mit nem,este a szomszéd asszony mondja,hogy anagynéném eccer csak kiáltja a tornácból:

-Gyere ,Jula, met megmalacoztam!

Lépik le Julaném,s hát Uramisten,mit lát? Nagynéném három gyermeket hozott a világra sült egyedül! Ezért mondta,hogy megmalacozott,mert három gyermekbögött az ágyban. Ehej,akkor a fejérnépek szívósabbak voltak,nem olyan nyafogósak mint a maiak!"/Tankó Erzsébet-szül.Gábor-1911 /

Ha 4-5 gyermeknél több született, és főleg ha még szegények is voltak,a 45-ös háború után,a fiatalok szülei,rokonai nem nagyon lelkesedtek.Ha viszont volt amit aprítani a tejbe,akkor azt mondták:"Jaj,milyen szép, nagy család!"De ha szegények voltak,a leány anyja gyakran lánya szemére hányta: "Fiam, fiam, mét nem ügyeltek, sze úgy szaporodtok, mint a nyulak!"Vagy:" Erőst bélepett fiam a gyermek! De hogy figyeljen ,hiszen a védekezés legegembibb nődját sem

ismerték,ilyen tanácsokat ők nem kaptak a családban.Valahogy ez a kérdés tabu volt a csángó családokban és elkerülték azt.De azért segített a helyzetben, fékezte a túlszaporodást a nagy kaszás-szelektáló, a halál,és sok gyermeket elvitt,nagy volt a gyermekhalandóság.A század elején itt nem volt orvos,a gyermekek közel ötven százaléka nem érte el a felnőtt kort:

"Mi tizenegyen születünk de a leánykákból csak egyetlen egy maradt meg, a fiukból pedig három"./Blága András 55 éves/

"Egymásután haltak meg.Csak születtek s haltak,már siratni sem tudtuk ,pedig az szégyen,ha nem siratod a gyermekedet."/Tankó Blága Anna-66 éves/

"Isten adta,Isten vette el"-mondogatták s az élet ment tovább.A háború utáni szomorú években még borúlátóbban vélekedtek,észelve a háború embertelen pusztításait,a sok halottat és nyomorékot. És ezt mondták:"Jó, hogy elvette a jó Isten.Igy angyalka lett belőle.Ki tudja mire nőtt volna fel?" Valóban a sok gyermek felnevelése,eltartása nem volt soha könnyű,de később, ha ügyes volt a család,jól fogott a munkáskéz!

Már szoltunk arról,hogy a hatvanas évekig otthon szültek a terhes nők. A hatvanas években szülőotthonokat létesítettek,szakképzett nővérek,orvosok segítkeztek a szülésben.Majdnem minden faluban volt egy ilyen, elég gyengén felszerelt szülőotthon. Még ma is működik egy Felsőlokon, és csak a problémásnak ígérekező szüléseket utalják Csikszeredába.A szülés után hathétig az anya nem járt el hazulról s em a templomba,sem mulatságokba,sőt a mezőre dolgozni sem,mert attól tartottak,hogy a gyermek megkeresztelése előtt az anya is "tisztátalan"és a mezőt meg a falut elverheti a jégeső.Századeleji felvételek vannak arról,milyen szorosan "bépókálták" bekötötték a csecsemőt,egész egy éves koráig,hogy a lábai majd egyenesek legyenek és ne legyen karikalábú. Szorosan bernyoccal keresztbe kötötték.Aztán ha járni kezdett,valamikor a múlt században nadrág nélkül,duligában járt a gyermek,térden alulig érő hosszú ekender vagy len ingben egészen legényke,ahogy mondták, kölyöklegény koráig.,főleg nyáron.Később,a századunk húszas éveitől a gyermekek kis kender vagy len nadrágocskát hordtak,ezek házilag készültek. A hatvanas évekig nagyon ritkán hordtak bolti holmikat. A leánykák cefre korukig szintén ilyen házilag készült pendelyt viseltek,később karincát és kis himzett ingecskét Itt az ötvenes, hatvanas évekig ismeretlen ruhadarab volt a bugyi, az öregebbek soha ilyent nem viseltek.A fiúgyermekek ha járni kezdtek,hátul lyukas nadrágba jártak egészen négy-ötéves korukig,vagy a már említett majdnem bokáig érő kenderingbe. Ilyenkor úgy mondták, hogy "duligába jár".A tisztálkodás nem volt, nem lehetett erős oldaluk, mint bármelyik kalibázó, pásztorkodó népcsoportnak. "Ha akkorára nőttünk, hogy hasznunkat lehetett venni, tavasszal, Szentgyörgykor úgy kiköltöztünk a kalibához/2/ hogy onnan ritkán jöttünk haza le a völgybe. Ott töltöttük a nyarat a marhák mellett, pásztorkodtunk, játszadoztunk. Jó volt, amikor szép üdő volt.De ha esett az eső,a bocskor vagy bakancs úgy béázott,hogy locsogott.Ott nem volt nappal ahogy szárítani. A nadrágot, gatyát éjjelre sem húztuk le, az rajtunk megszáradt. A vizes,sáros kapcákat a szabadtüzelő mellé tettük, reggel olyan kérgesek voltak,hogy egy félóraig dörzsöltük s csak úgy tudtuk rátekerni a lábunkra. A sok sáros víztől sebek kerültek a lábainkra, úgy hívtuk,hogy "vaktetüs"Erőst viszketett a lábunk, a lábujjak között csupa seb volt.Hát az égből jött lefelé, de az ivóvizet úgy hoztuk a csorgóról.Egyszer-egyszer, főleg a

kezeinket savóba mostuk,egy kicsit bűdös volt de jó puhán tartotta a kezét.Eppen csak a szemünket mostuk s a kezünket,mint a macskák.Szegény édesanyám ősszel elíg tudott kivenni a koszból."/Tankó István-Bitang sz.1913/ A kisebb gyermekek füröszteése fából készült"feresztő-tekenyőbe"történt A nagyobbak,főleg télen ritkán fürödtek tetőtől-talkig,csak derékig

szombatonként. Ilyenkor az anya becsipte a hónalja alá a gyermeket, istenesen beszappanyozta a fejét, hogy szikráztak a kölyök szemei. Minden ilyen fürdés óriási kín volt a gyermek számára. Főleg nagy ünnepek előtt nem csak a lelküket, de a testüket is illett tisztába tenni, mert koszosan nem várhatta a Jézuska születését vagy feltámadását. Nyáron más volt, főleg melegben a helyzet, mert a kristálytisza patak gubéiben lehetett lubickolni ünnepnapokon. Máskor arra itt nem volt idő! Ezt úgy csinálták, mint a világ minden gyermeke! A 60-as, 70-es évektől ezek az emberek is kitekintettek a világba vagy lassan belopakodott ide is a civilizáció és elhozta az első fürdőszobákat és vízvezet-

tékeket. Ma már minden lakás így épül és azt is tudják, mire való a fogkefe. Igaz, az öregebbje ma is sóval dörzsöli a fogát, így tisztítja. Régebbi fogtisztításra a rágógumi elődjét, a csiperke, vagy rágószerket használták. Ez a fenyőgyanta egy fajtája, nyáron gyűjtötték a fiúk, egész télire valót. Olyan értékes volt, hogy a legény is gyűjtött és ajándékozott a bokrétság szeretőjének. Amint említettük, a betegségek tizedelték a gyermekeket. De azért minden bajra, nyavalyára találtak valamilyen orvosságot a nagy természetben. Ha mégis meghalt a gyermek? Hát, Istenem, így volt megírva a nagykönyvben! Isten adta, Isten elvette, mert szerette! A gyógyító-szerekből, burjánnyokból nyáron egész télire valót gyűjtöttek és ott futyegett-lógott a gerendába akasztva. Nem csak maguknak, hanem az állataiknak is tartalékoltak ezekből és rettenetesen hittek gyógyító erejükben, mint ahogy hittek és az öregebbje napjainkig hisz a varázslásokban, igézésben, fermekálásban, megrontásban. Nem ismertek sokféle gyermekbetegséget, csak ami kívülről is látható volt. Még a harmincas évek végén is itt nyugodtan elvitt kicsit-nagyot a vakbélgyulladás. A közszájon forgó gyermekbetegségek: torokgyékje szökött, kiveret rajta az apró, megigizték, megcsömör lött, fáj a hasa, farkastájogjavan, étvágytalan, megfermekálták, gurucsába lépett, orbánca van, hurut. Mivel itt nem volt orvos, azért valamilyen módon igyekeztek védekezni gyógyítani ezeket a nyavalyákat. A legismertebb gyógynövények: Kokojza, kokojzalapi, ménisóra, utilapi, ezerjófű, csihán, málnalapi, madársózsdí, zöldcsalóka, fiatal fenyő új hajtása, kamilla, fecskefű stb. A gyógynövényeken kívül más eljárásokat is alkalmaztak a gyógyításra pl. a csömör esetén "megdörgölték" igézés esetén "vizet vetettek" és a szenes vízből megítatták, bizonyos szöveg kíséretében, amelyet ráolvastak. Ha a gyermek szemére árpa nőtt, akkor learatták, versikét mondva:

"Az árpát elvetem/Megnő, learatom/ Kicsépelem, zsákba rakom

Megörölöm, Hazaviszem/ Megszítálom, megdagasztom

Megélesztem, sütni teszem/ Kiveszem s elosztogatom/

Ptü, ptü, ptü /Távoyy árpa!"

Ha a gyermek nyelvére falat nőtt, azt is egy versikével gyógyították. Ha a gyermek valamitől megijedt és éjjel felcsiadt, akkor ont öntettek az értő asszonynál, vagy könyvet nyitattak a regáti román popánál. Hogy miért éppen nála, erre magyarázatot keresek az "Új hagyományok születése" című dolgozatban/3/

De ezeknél sokkal praktikusabb eszközök is kéznél voltak a gyermekek gyógyításában. Így minden háznál volt egy darab szárított farkashús, amivel a gyermek hasfájását, vagy ahogyan itt mondták "farkastájogját" gyógyították. De gyógyító varázsereje volt a zsenge nyirfaágnak is, amit a Pünkösdi búcsúról hoztak Csiksomlyóról. Ezzel megérintették a gyermek beteg testrészét és várták a hatást. Főköm és szeplő gyógyítására a "keresetlen víz" volt alkalmas, amire véletlenül bukkanta rá

erdei barangolásaik közben, egy faodúban. A cukor orvosságnak számított és ha a gyermek kapott egy-két kockát, az bizony ünnepnek számított. Ha fájt a nebuló torka, egy kanál cukorra petróleumot cseppentettek, s az fertőtlenített. A rühös gyermeket petróleummal és disznózsírral bedörzsölték, a tetves fejet bekenték petróleummal. A negyvenes évek csodaszere a sósborszesz vagy kámfor volt.

A fiúk hajviselete : kereken nyirták, mintha egy üstöt tettek volna a fejére, elég hosszúra hagyták, a múlt század végén és századunk elején is, a férfiaknál, gyermekeknél a hosszú hajviselet járta. A negyvenes évek után majdnem kopacra nyirták, esetleg csitkófrizurát hagytak. A leánykák haját körbefonták minden reggel és középen elválasztották. Később jött a katicás és félkaticás elválasztás. Az ötvenes évektől két ágba fonták a leánykák haját, akkor még nem vágták rövidre itt olyant csak a tanító kisasszony viselt. A hatvanas évektől a csángó fehérnepek is gyakran elhagyják ezt a zárt világot, iskolákba, egyetemekre, dolgozni mennek, már nem divat a konty, nincs idő arra ebben a rohanó világban, hogy minden reggel kontyba fonják hajukat és a leányaik haját és így már kicsi korukban rövidre vágják azt. Előre csoda-számba ment : "Hallotta-e, komámasszony, Kálmánné levágatta a haját! Kell es neki rövid haj a tehenyek mellé !" -mondogatták a vénasszonyok. Ma már megszokott dolog. A gyermekek ruházatát az ötvenes, hatvanas évekig házilag állították elő. Már említettük a hosszú inget és köntöskét meg kerincát. A század elején a gyermekek is , akárcsak a felnőttek, csángós viseletet hordtak, főleg ünnepnapokon: kis kerek kalap, lobogós csángós, kieresztett ing, varrott bundácska, csángósszjú, lábhoz tapadó harisnya vagy gagy, télen meg kiskozsokot és kucsmát hordtak. A húszas évek után megjelent a székelységtől átvett sűrű posztó gúnya : priccesnadrag, kicsi kabátka. A posztót házilag szőtték, hisz gyapjú bőven volt. Megszőtték a posztót és ványoltatták ,majd az elszaporodott szabók valamelyikével megvarratták. Először úgy jöttek a csiki községekből szabók és itt letelepedtek. Az egyik utódjait ma is úgy hívják, hogy a "kicsi magyar" családja. Itt a székelyt magyarnak titulálják még ma is. A leányok hétköznapon ritkán hordtak csángósruhát, mert a karinca nehezen áll, ha hiányzik a megfelelő derék. Ezért pendelyszerű köntöskét hordtak. De ünnepnapokra teljes diszbe öltöztek, ahogyan Orbán Balázs leírja őket, Vénuszra hasonlítva. Napjainkban a gyermekek is csak különleges alkalmakra öltöznek csángósan : iskolai ünnepségre, első áldozásra, bérnálásra.

Térjünk vissza egy kicsit a hathetes gyermekhez. Ha beteges volt, hamarabb megkeresztelték, nehogy meghaljon keresztviz nélkül. Ha egészséges volt, akkor hathetes korában keresztelték. A keresztelés eltért és még ma is eltér más vidékek szokásaitól. A szülők testvérei nem keresztelnek. Még a baba megszületése előtt aki keresztelni akar, a jövendő komák, elkérik a kereszt-telót. A keresztelést viszozzák, ha valaki keresztelt egy családnak, az az illető születendő gyermekének a keresztapja lesz. Ha nem születik több gyermek, akkor megtörténik, hogy a koma első unokáját keresztelik. Így megesik, hogy korban a komatársak eltérnek egymástól, habár nagyrészüik egykorú. Metörtént és még ma is megesik, hogy egy gyermeket 30-an keresztelnek így a gyermeknek harminc keresztapja és keresztanyja lesz. Számon sem tudta tartani őket! A keresztszülők segítségével két-három alkalomra szoritkozik : első áldozáskor , iskola végzéskor, érettségire valami ajándékkal, legtöbbször pénzzel felsegitik és a lakodalmában az átlagnál nagyobb ajándékot adnak. Ezenkívül itt az a szokás, hogy a gyermek keresztapjának-anyjának titulálja az összes testvére édes keresztszüleit. Tehát létezik édes keresztszülő és csak keresztapa meg keresztanya. Így egy gyermeknek lehet 3-400 keresztapja is! Aki karjaiban tartotta a kereszt-telésnél a gyermeket, az az első édes keresztszülő. Az újszülöttet és a gyermekágyas anyát meglátogatják a rokonak, szomszédok és radinát visznek : tésztát, mézespálinkát mostanában sört, hogy legyen teje az anyának. Távozáskor az ajtóból visszadobnak ruhájukról egy foszlánydarabkát, mond

ván : "Ptü,ptü, se álmód, se tejed nem kell!" Így nem viszik el a gyermek álmát és tejét. Már említettük, hogy hat hétig az anya még a kútra sem mehetett! "Tisztátalannak" számított és ebből az állapotból csak akkor került ki, amikor a pap felavatta, imádkozott érte és együtt megkerülték az oltárt. Ez kereszteléskor volt. Persze ennek a hat hétnek, éppen úgy mint a bőjtnek is, egészségi szempontból megvolt a jól meghatározott szerepe, mert a kis-mama szüléskor legyengült, fel kellett erősödnie!

A kersztanyák elviszik a csecsemőt a templomba keresztelni, mindenki két szál nagy gyertyát visz, arra kötik a kolozsát ,ez fehér gyoles, szalaggal átkötve,ami egyfajta ajándék is. Egyik szál gyertya a templomban marad, a másik a "bubás" háznál. A gyertyákat régebb világitásra használták, ma vagy megőrzik a soros viszontkeresztelésig, vagy eladják azokat.Hogy világitásra is használták valamikor az kitünik egy ismert népdalból is:

Faggyú gyertyát égetek én
Barne leányt szeretek én
Erre gyere csak /Majd megcsokollak
Úgy es tudják, hogy az anyém vagy!

A kolozsna a vászon darabkán kívül tartalmazott kis ruhácskákat is. Napjainkban a keresztszülők mindketten megjelennek a keresztelőn.

...Az első keresztanyám, aki szenteltviz alá tartotta a fejemet, legény-koromban megállit az úton:

- Mond, édes keresztfiam, haragszol-e reám ?

-Én nem,hát volna miért ? És a következőket mesélte el :

"Amikor téged kereszteltünk kicsi keresztfiam, elvittünk a tizenkét keresztanyád a templomba. Amikor vége lett a szertartásnak, hát Fazakasné keresztanyád, aki korcsomáros volt ott a templom mellett, azt mondja, hogy lépjünk bé hozza, melegit egy kicsi jó bőrt, mert február volt, erőt megtünk a hideg templomban.Bé es mentünk s ott hirtelen jól beszédünk a meleg bőrből s indultunk fel hézátok, úgy egy három-négyszáz méterre laktatok.Menyünk ott a temető mellett, egy vasúti hid alatt s valakinek eszébe jut, hogy kéne pisiljünk,a bor kikivánkozott. Téged szépen letettünk a hóba, jól bé voltál pókálva,. Elvégeztük a dolgunkat s mentünk tovább. Otthon bévonultunk nagy csetepatéval, mind ilyen nagy szájuak voltunk mint én. Eccer öreganyád azt kérdi :

-Hát a gyermek hol van?

-Jaj, az Isten fáját, hát a kereszt fiunkat abban a helyben hagytuk! Én futok vissza s hát te ott pillogtatsz, még csak nem es sirtál! Ez így volt keresztfiam, ha haragszol, ha nem./Bodor Anna sz. 1909/

Kersztelő után megrendezték a radinát. Ez a kersztelő multság ,amely egy lakodalommal vetekszik. A komák radinás kasban/ma is így hívják/ vitték a különféle kalácsokat , három liter bort és egy liter pálinkát. Mára kimaradt a kasos menet divatja, de a radina előtt a komák elküldik a hozzájárulásukat: fehérlisztet, tojást ,egy levágott tyúkot,zsirt,cukrot , laskát stb. Ők csak üreskézzel érkeznek. A házi gazda zenészt fogad, a komákon kívül még hivatalosak a testvérek, mindkét részről, szülők, jó barátok . Úgy készülnek, teritenek, akárcsak egy lakodalomban. Tehát ez vetekszik egy kisebb lakodalommal: esznek , iszna, táncolnak és néha verekednek is, akárcsak egy jó lakodalomban! Mostantól már az anya is élhette a közösség szokásos életét : járhatott tamplomba, mullatságba, és ami még fontosabb volt, dolgozhatott.

Dologidőben, ha volt aki a "kicsibubával" maradjon, nem vitték magukkal az oldalra, mert meredek oldalakban dolgoztak. Néha magukkal vitték, ha lokhelyen dolgoztak, árnyékba tették, ágból árnyékot állítottak. Ha otthon maradt, és a legtöbbször így történt, akkor ott vigyázott rá vagy egy nagyobb testvére, vagy a már munkaképtelen "nannyó". A névadás divatja időnként változott. A század elején a fiúknál a leggyakoribb nevek : János, Péter, Mihály és András. A leányoknál : Ilona, Borbála, Margit, Anna, Erzsébet. Még 1949-ben is a 169 újszülöttből Középkoron 13-János, 19-Anna, 12-Imre és 10-György volt bejegyezve. 1951-ben megjelennek az első dupla nevek : Mária-Olga, Olga-Erzsébet , Katalin- Emma, fiuknál pedig Zoltán-István, László-Levente . 1968-ban teljesen új nevek jelennek meg : Máté, Szidónia, Lóránd, Emil, Szilveszter, Tünde-Csilla, Léda-Hajnalka. 1990-ben már 85 névből 53 kettős név : Rolland-István, Timea- Teréz, Nórbert-Miklós, Adél-Magdolna. Névválasztási indítékok:

..." a városban a testvéremnél hallottam"

..." hogy ne tudják lefordítani románra"

..." a kettős név szerencsés, egyik szentnek a neve"

A gyermek nevelése fegyelmezással, intéssel, helyen-helyen veréssel történik. A mindennapi intéseken kívül, mint "ne kiabálj" "állj egyenesen" ne csámcsogj"stb. jelen vannak az ijesztő feddéses is: "jön a bankus s elvisz ha rossz vagy" "este ne füttyörj, mert a Babba Mária sír" " ne káromkodj, mert a pap kivágja a nyelvedet". Az iskolától is elvárják a szigorúságot és az öregebbek felfogása szerint az a jó tanító, aki szigorú, akitől félnek a gyermekek : " Az öreg Orbán tanított itt, kántor-tanító volt. Na, az igen, az megszedte a gyermekeket ! Ott olyan csend volt, hogy, hogy még a légy sem zümmögött. A nádipálcával olyant vágott a gyermekekre ,hogy a helye fel-belendázott. Az asztán megtanított becsületre !" Azt már elfelejtik, hogy a harmincas évek végén a lakosság 60 %-a analfabéta volt.

Közszájon forgó enevelési intések:

"Ne kiabálj, ne böggj, mert elviszen a bankus"

" A házban ne füttyörj, mert Babba Mária sír"

" Beszélj tisztán, ne csámcsolj, ne piszkáld az orrod"

" Szent István után ne feredj, mert a szarvas belépisilt a vízbe"

"A kút fölé ne hajolj, mert beleránt a kankósbarát"

A következőkben a gyermek táplálkozásáról szólunk. A csecsemőt anyatejjel

szoptatja a kismama, ameddig csak volt teje. Olyan eset is ismeretes, hogy a gyermek három éves koráig szopott. A gyermek elválasztása a csicstól, az-az leszoktatása a szopásról, szomorú napokat okozott úgy a gyermek mint az édesanya életében. Valamilyen csipős vagy sós dologgal bekenték az anya mellét és elképzelték mit érzett ilyenkor a gyermek! Ha így sem ment az elijesztés, akkor egy-két hétre elszakították a gyermeket az édesanyától és valamelyik leánytestvére vagy a kismama édesanyja gondozta, teljesen idegen környezetben!

Sokszor ilyen esetben a néha teljesen lelkileg átalakult édesanya többet sír mint a kesgyerek! "Nyolc gyermekem volt, s amikor választottuk őket, édesanyámra bízam. Nem volt szabad lássam őket, csak ha aludtak. Nem jött olyan nap az égre, hogy valamilyenkor ott ne lesködtem volna s

hallgattam, hogy sirnak-e . Én is végig sirtam velük!"/Blága sz.Tankó Anna 1910/ A gyermeket egész kicsi korától minden étellel megkínálják. Megrágják az ételt és szájból vagy kézből beadják a gyermeknek . A gyermekek főeledele, akárcsak a felnőtteké, a tejtermékek voltak. A tejből sok jó falat készült: édestej, aludt tej, légében sebestej, tejszín, tejföl,fehérétek, zsendice,édesorda, sajt, vaj, bálmos, álivánka, melegítés, sebeszsendic. A puliszka is minden napos eledel volt, a gyermekek inyenc falata az "üstbe-tej" .Amikor nagy tüzön megfőzték a kemény puliszkát és sokáig kavargatták, akkor az üstben kereken rápergelődött a korc, arra tejet öntöttek, puliszkát aprítottak bele és a korcot levakarták, aminek kitűnő íze volt. Ha több gyermek volt a csa-ládban, valósággal versengtek, amikor az anya kiborította a párolgó puliszkát a lapitóra :

- Na, ma ki vakarja ki az üstöt ? Ki a jó gyermek?

- Én, én - ugrott a gyereksereg.

Az anya kiválasztotta a legjobbat vagy a legkisebbet, esetleg megosztották a jó falatokat . Puliszkából készítettek túrósbócot és magyarmálét, amit már a fent említett ételféleségekkel együtt elfogyasztott a legkisebb gyermek is.

A zsidó és örmény kereskedők a múlt század végétől errefele, amikor a vasút is megépült, ide is elhozták a minden gyermekszájnak kívánatos nyalánkságokat, cukorkákat. Az öregek még ma is emlegetnek egyfajta cukor-kát, a medveszart, állí tólag olyan jó ízű azóta sem izleltek!Lehet, hogy ezek csak a gyermekkor ízei, amit nehezen, vagy soha nem feledhetünk ! A déli gyümölcsöket egészen a hatvanas évekig alig ismerték . De addig ritkán láttak itt paradicsomot és a vidék nem bővelkedett gyümölcsökben sem! Még 1966-ban is megtörtént Hidegségen, hogy egy iskolai ünnepség alkalmával narancsot osztogattak a gyermekeknek. A nagyobbak örömeire a kisebb nebulók nem tudtak mit kezdeni a narancssal. Héjastól kezdték azt majszolni, akárcsak az almát! De így keserűnek tűnt és lerakták az ablakok párkányára, asztalra, ide-oda a narancsokat. Amíg hirtkaptak a tanítók, a nagyobbak jól beszédtek narancsból! Az asszonyok nem voltak nagy esterei a tészta sütésnek sem. Csak kőtes palacsintát,pánkot, álivánkát sütöttek. Lakodalmakra, radinára és az év nagy ünnepeire finom kalácsot készítettek.

Ezenkívül a gyermekek várták a kürtőskalács, valamint a pereg és rétes sütést is!

A dologközpontú csángó család

A gyimesi köves, meredek hegyoldalak terméketlenek. Alig terem meg a család részére a pityóka. Ezenkívül kendert, lent, hagymát, murkot termelnek, de vannak évek, amikor ezek jobban szeretik a földet, ahová ültették és benne maradnak, nem nőnek ki. Régen még vetettek árpat és imitt-amott rozst. Mára felhagytak ezek termelésével . Maradt az állattenyésztés, amelyet ma is úgy végeznek, mint kétszáz évvel ezelőtt. Óriási területeket kaszálnak le a gyérfűvű oldalakon, hogy a hathónapos etetésre elég széna gyűljön.Sok tehenet tartanak, de azok nem faj-marhák, sokat eszenek de kevés tejet adnak csak a sok munka velük, haszon kevés! Főleg nagy dologidőben, kaszáláskor minden dolgos kézre szükség van. Ezek a családok munka-központúak voltak, tehát ha sok gyermek született, az sok munkás kezét is jelentett később. A fiúgyermeknek volt igen- igen nagy a becsüje. És a gyermek akkor jelentett igazán gazdasági erőt, ha a család iparkodó, szorgalmas volt és főleg jó szervező volt az apa. De megtörtént , hogy az anya vette át a kormánybotot! Már pedig egy gazdálkodó családban a legkisebbtől a legnagyobbig mindenkinek akadt dolga ! Sok mindent kell tenni egy gazdálkodó családban : vannak nagyállatok, majorság, disznók, fát kell aprítani, azt be kell hordani, itatni kell az állatokat, vizet hordani, az istállót és udvart seperni, takarítani kell, télen hóhányás, a leánykák , fejeznépek pedig fonnak, szőnek, csőlnek, mosogatnak, takarítanak,

készítik a soros leány staférunkját. Ez ősszel és télen. Nyáron a nagydologidőben elképzelhetetlenül sokat dolgozik a család minden tagja. Ilyenkor nem lehetett henyélő, semit-tevő gyermekkel találkozni.

Úgy belénk csépelték a munkát, hogy ha időnk volt is, középiskolás vagy egyetemista korunkban dologidőben ségyellettünk napozni, vagy az udvaron tétlen ülni! Nyáron még egy hét-nyolc éves gyermeknek is bőven akadt dolga. A felnőttek kaszáltak, a gyermekek pedig pásztorkodtak, nappal vizet vittek a kaszásoknak a forrásról, hogy a tikkasztó melegben még életmagra kapjanak, azután elpalták a rendet, hogy száradjon a széna, ágat húztak a boglyák alá, segítettek a forgatásban, szárításban, szénát taszítottak be az oldalon, hogy a nagyobbak jobban haladhassanak az összetakarással. Nagy hasznát vették a gyermekeknek a kalibánál is/nyári szálás valahol a legelőn/ Itt fát hordtak a közeli erdőből a kalibához, vizet vittek, kiverték a vaját, elcsapták az állatokat, mire feljött egy felnőtt fáradtan a kaszálóból a kalibához, minden készen állt az esti dologra: fejés, sajtcsinálás, savófőzés stb. A fentiekből is látszik, hogy bizony a gyimesi gyermeknek akadt dolga : "Istenem, hogy vártuk mi, gyermekek, hogy legyen egy ünnep, mert elég sok ünnepet meg-trtottunk, akkor nem dolgoztunk ,összegyűlt a család s mi játszodhattunk kedvünkre."/Gábor István-52 éves/.

Nem kell azonban arra gondolni, hogy a csángó gyermeket megölték a dologgal! Dehogy ! Csak olyan munkával bízták meg, amire képes volt. Sőt ami több, a nehéz munkától, ami károsíthatta volna a fiatal szervezetét egyenesen tiltották! A század elején katonaság előtt nem engedték kaszálni a fiataalt, mert az igen nehéz munka : "Mi gyermekkorunkban duligába jártunk, olyan hosszú ing volt, bokáig érő, nem is húztunk gatyát vagy csángós-arisnyát. Édesapám régulás ember volt, erőst szigorú, de nem engedte, hogy kaszáljunk, azt mondta, katonaság után lesz idő arra is. Pásztorkodtunk s ilyen könnyebb munkát végeztünk."/Tankó Péter -Bitang-1898/

De ott, ahol az állattartás a fő megélhetési forrás, bizony a pásztorkodás igen-igen fontos munkának számít.

A múlt század végén és századunk első tíz évében amikor nevelőapám gyermekeskedett, egy kimondhatatlanul nyugodt, patriárchális élet volt itt! Alig ismerték a pénzt, következésképpen nem létezett hajsza a pénz után, kisebbek voltak az igények, de nagy volt a nyugodtság! Természetes életmódot éltek, a pénzt, iskolát, nadrágos embert nem értékelték, úgy ,ahogyan azt a legnagyobb székely , Orbán Balázs is megjegyezte. A múlt században meg-éitették a töltött utat, amely a gyimesi szoroson át, összeköti Erdélyt, Csikország felől Moldvával. Később, 1897-ben a magyar állam megépíti azt a vasutat, amely összeköti Erdélyt Moldvával és egyuttal bekapcsolja Gyimest a gazdasági körforgalomba. Szájhagyományok őrzik azt a rácsodálkozást a civilizációra, amikor a pöfögő ,szikrát okádó gőzösök ló és ökör vontatás nélkül végig zötyögtek, füttyögtettek a Gyimesvölgyén!

Ebben az időben ellepték Gyimesvölgyét a zsidó és örmény válalkozók . Pénzszagot éreztek, zemeket építettek és a gyimesi fenyőáru elindult hodító útjára.

Háromszáz körül volt akkor Gyimesben a zsidók száma és akárcsak az örmények ők is civilizációs tényezőnek számítanak mert azon kívül, hogy általuk kostoltak bele a csángók a pénz izébe kereskedők megismertették a zártvilág lakóit egy csomó új áruval elkezdve a szegtől a csokoládéig. Életvitelükkel is új dolgokra tanítottak :orvosuk volt, közfürdőt rendeztek be, ma loo-14o évvel később is úgy emlegetik, hogy a "zsidó feredő"Nem dolgozatunk célja, hogy a két népcsoport szerepét taglaljuk a csángók életében, megtettük azt két dolgozatban is./ /De a civilizáció emberarcú jótékonyosságai mellett számolnunk kell annak hátrányaival is egy archaikus népcsoport életében : eltűntek a nagy , őserdők, megindult a hajsza a pénzért s az magával vitte a

csángók közmondásossá vált nyugodtságát. Egy másik dolog ami fejetetejére állította ezt a csendes világot is, az az első világháború, amely ebben az eldugott hegyes -völgyes nyugodt világba is bedugta romboló csápjait! Vajon ez az első óriási világégés kimélte volna a gyermekeket? Idekiváncozik egy háborus gyermeksors, amikor innen Magyarország tulsó határáig menekültek családok .Idekiváncozik egy háborus gyermeksors, amit Tankó Póra János 1916 elején született adtközlő mesél. Megrázó az anya viszonya a gyermekéhez! De igen - igen kicsinek tűnt egy alig kezdődő élet ebben a nagy világégésben, amikor mindenhol a halál leselk

Ime, hogyan vall gyermekkoráról Tankó Póra János, aki pont az első nagy világégés éveiben volt csecsemő :

" Mit tudnék mondani a gyermekkoromról ? Amikor a románok jöttek 1916-ban én kéthetes buba voltam. Gyalog indultunk a nagyvilágnak és ahogyan anyám meséli egész Kereszturig gyalog mentünk. Az van vagy háromszáz kilométer, vagy nem is tudom. Én hét hónapra születtem, erőst gyenge gyermek voltam, elig-elig éltem . Amikor a Nagyerdőn mentünk keresztül Udvarhely felé, hát meghalt a szomszédasszony második gyermeke is. Egy nagy odvas putregályos bikkfa tövébe vájt egy odut és oda bédugta a gyermeket. Akkor azt mondja édesanyámnak:

-Komámasszony, tegye oda kied es a maga gyermekét.

- De hát ez még él, hogy tegyem oda?

-Nemsokáig él az! Nem látod milyen szerencsétlen, élhetetlen? Na,

tedd csak oda!

Édesanyám sajnált odatenni, s én még ma is élek, 83 esztendő vagyok! De anyámnak bizony nem volt könnyü dolga! Megérezteztünk Magyarországra. A gazda ahová béosztottak lakni és dolgozni amikor meglátott egy haldokló kölyket ,amilyen én voltam, nem engedett bé az udvarára, hogy ott haljak meg. Szegény édesanyám béköltözött velem egy elhagyott, üres házba ,a család hozott ezt-azt ö etetett s én lassan felépültem./Tankó Póra János sz. 1916 /

Láttuk, hogy a vasut megépítésével 1897-ben Gyimes is bekapcsolódott a gazdasági vérkeringésbe: jöttek az örmény és zsidó fakereskedők, fűrészüzemek létesültek, boltok nyitak és olyan áruféleségek jelentek meg, amiről eddig nem is álmodtak. A csendes, idilikus életet felváltotta a rohanás, mert mindenki pénzt akart szerezni! Nem csoda, hisz a század elejéig az itt lakók úgy bérelték a legelőket, kaszálókat a csiki közbirtokosságoktól, hisz ezek az ő földjeik voltak. Most alkalom nyilt a földek felvásárlására. A csángók sokszor "csórén maradtak" kivették a gyermekek szájából a csepp tejet mindent eladtak, hogy földet vehessenek.

Ezt így írja le ,mondja el Tankó József / Jáni/ 1917-ben született adatközlő:

"Elég nehéz gyermekkorunk volt. Annyian voltunk testvérek, mint a restalika. De amikor akkorára nőttünk, úgy dolgoztunk, mint a rabok. Tartottuk, növeltük az állatokat, de amikor egy kicsit elszaporodtak, édasapám örökké eladta és vett egy darab birtokot. Mindent abba rakott bele, hogy földet vehessen a magyaroctól.

Műmket egy csepp tej nélkül hagyott, pedig volt egy csomó apró gyermek s azoknak biza kellett volna a tejecske. Eppen csak egy-két tinót hagyott meg, hogy aztán azok szaporodjanak. Volt két lovunk, azokkal éjjel loptuk a fát, bévittük a zsidónak vagy Minushoz. Reggel már volt egy kicsi pénz. S ez így ment örökké A nagyobb gyermekek mentünk édasapámmal segíteni, öt-hat rend kápát húztunk a bocskorba, de úgy es átázott a lábunk. Ez nem volt könnyü gyermekkor! Azé

mondom! Nyáron pedig má tíz esztendőskorunkba felszerelt apánk csak úgy játékból egy-egy kicsi kaszát és az úgy hézánk ragadt, hogy még ma es velem van.

Egyrésze nem kellett ennyit dolgozzon, de mű igen."/4/

A gyimesi gyermeket úgy nevelték, hogy hiába ülni, főleg dologidőben, szégyen.

Ezért még a 70-es években is ritkán láttak itt napozó gyermeket, diákot, még akkor sem, ha történetesen nem akadt sürgős dolga. És akkor feltevődik a kérdés: mikor játszott a gyimesi gyermek? Vagy talán nem is játszott csak dolgozott?

Dehogyan is! Nem volt ez örömteli gyermekkor nélküli gyermekvilág! A gyermek, ha akad egy csepp ideje, megkapja az alkalmat és a játékszereit, elfelejt magakörül mindent és játszik, később látni fogjuk, bár mi átalakulhat játékszerré! Pásztorkodás közben úgy eljátszadozik 12 darab kicsi fehér kővel, vagy ugyanannyi csalókéval, hogy amire hírtkapna a juhái már messze járnak! "Amikor nem volt amivel dolgozni és kinn sem tudtunk lenni mert szeles, hideg idő volt, felmáztunk a csűr híjába, a padlásra, amely tele volt szénával, és beleástuk magunkat a szénába, háboroztunk és jobbnál-jobb játékokat találtunk ki: várokat, futóárkokat ástunk, tanultunk repülni. Miénk volt a világ!"/ Tankó Károly-Bitang sz.1930./

A mai gyermek élete sokban különbözik a régi életmódtól. Több a szabadidejük, kevesen kalibáznak, életmódbeli váltás történt. A szülők modern, bolti játékokat vásárolnak, a televízió házhoz hozza a szórakozást. De a játékaik még ma is ötletesebbek és főleg mozgásigényesebbek mint a városi gyermekeké.

Felvetődik a kérdés, ahol 8-10 gyermek volt a családban, ami egyáltalán nem volt ritka eset, és ráadásul több nemzedék is együtt élt, hogyan fértek, laktak egy szobában, egy udvaron? Nyáron ez nem okozott nehézséget mert a gyermekek idejük nagyrészét a szabadban töltötték. De ezenkívül is a család megoszlott. A régi magyar kétlakiságnak itt ma is él egy formája, a kalibázás. Mivel a házakhoz közel nincsenek legelők, ezért minden valamire való gazda fenn a patakok fejében, vagy a hegyeken épített egy nyári szállást, a kalibát. Tavasszal, Szentgyörgy napja körül a gazda befogja lovait vagy teheneit egy nagy, lajtorjás szekérbe, arra felpakolja a legszükségesebb eszközöket a sajtcsináláshoz és a mindennapi tevékenységhez és elindul a menet a kaliba felé, amely késő ősztől üresen állt. A kaliba egy 4x4-es helység, mellette egy kis kamrával a tejtermékek tárolására. Faragatlan boronából épül, gerezdesen, a lyukakat bundzsákkal, mohával tömik. Ebben van egy szabadtüzelő, egy pricc ágynak, amibe truzsakot/szalmazsák/ vagy apró fenyőágakat tesznek. Még visznek egy régi katonaládát élelem tartani és kereken polcokat készítenek. Amikor tavasszal elindulnak hazulról, a gyermekek világért sem maradnának otthon! Az 5-6 km-es gyaloglás viszont nem nekük való. Ezért a kis gyermekeket, csirkéket, egy-két hetes borjakat felpakolják a szekérre és

elindulnak. A költözködés egy nyugtalan ünnep, főleg a gyermekek számára. A kalibát valahová egy forrás mellé építették ahol nagy, bukros fák is voltak, azok alá húzódtak a tehének. Ma már istállót is építenek és a kaliba berendezése is modernebb. A család egyrésze egész nyáron itt tartózkodott, tehát megoszlott a nagy család./5/

Magdolnakor/julius 22/ kezdődik az igazi nagy dologidő, a kaszálás, amikor bizony a gyermekeknek is rengeteg a dolguk. Ilyenkor a férfiak kaszálnak, a gyermekek pallogatnak, ágat és vizet visznek, takarnak. A fehérnépek lo óra után érkeznek a kalibától, miután ott ellátták a bajt. Egy nagyobb gyermek nappalra is a kalibánál marad, ott is rengeteg dolog akad. Napközben a kaszálóban szénát forgatnak, gyűjtenek, egész öt-hat óráig mindenki dolgozik. Akkor az anya, vagy

egy nagyobb leány elindulnak a kaliba felé, ismét gyalognak vagy 5-6 km. Ott fejnek, megoltják a tejet, sajtot "csinálnak" ordát főznek, vajot vernek és úgy hullnak holt fáradtan a priccsre, hogy le se vetkőznek! És reggel 5 órakor újrakezdek, ugyan így a napot! Embertelenül nehéz ez az időszak!

Ősszel, amikor az erdők elnémulnak, kiürülnek a kalibák, csendes lesz a környék, mert a megpakolt lajtorjás szekerek most lefele, a falu felé tartanak. Újra eltelt egy nyár! Nekem, mint gyermeknek mindig fájt az elválás a havastól! A gyermek sok szép napot tölt ott! Minden fa, minden tisztás egyuttal egy lehetséges játéktér is! S ott van háttérnek az erdő alapzenéje, mindenféle madárhang és susogás. És esztétikai hatásnak ott vannak a színek, ezer meg ezer szín, csak meg kell látni őket. Isten veled, Havas! Nem felejtetek, mert Téged még senki nek tudott elfelejteni! És mégis, 17 éves koromtól csak gondolatban, behunyva szemmel járom árnyékos ösvényeidet. De ez már más kérdés...

A havast sajnálja a gyermek, de a füstös kalibát, a sarat, a sok vizes kapcát, azt már nem! Amikor ősszel hazaérnek a meszelt, világos szobába, majdnem megvakulnak a nagy fénytől!

Télen a nagy családok alig férnek a házban. Főleg az alvás nem mondható túl civilizáltnak! A mindenes "kicsiház", amit szobának, konyhának, hálószobának is használnak elég nagy ahhoz, hogy két ágy is beférjen és a nagy ágy alatt, nappalra betaszítva, még ott van a gyermekek "kicsiágya" Aki így sem fér az ágyba, hát annak ott van a sutu, a szegelet. Külön ágyba feküdtek a szülők és a legkisebb gyermekek. Ma már egészen más a lakások beosztása, igaz, hogy kevés az olyan család, ahol három gyermeknél több lenne! A nagy ágyakba még lábtól is feküdtek

Ma már nem él együtt annyi nemzedék és ha egy udvaron is laknak, az öregeknek már mindenhol építenek egy kisebb házikót, nyári konyhát és ők ott töltik öreg napjaikat. A baj ott kezdődik, hogy ma felépülnek a modern, nagy lakások, de üresen kongnak, itt is kevés a gyermek. Még nincs fogyóba a csángó, mert 10-15-el több születik, mint amennyi elhal. De hol vannak már azok a hagyományos nagy családok, amelyek a század elején léteztek? Hóleestéig a nagyobb gyermekek pásztorkodtak. Felvetődik a kérdés mikor jártak iskolába? Itt, bizony sokan nem jártak iskolába a múlt században sőt a század elején is. Nagy volt az írástudatlanok száma. A gyermekek nagyrésze, ha látogatta is az iskolát, csak télen járt oda. Ezért még az ötvenes években is az idősebbek így mondták: öt telet jártam iskolába, nem öt osztályt. El kell ismernünk, hogy a népi demokrácia kezdeti éveit, amelyek még emberi állarcot viseltek, az írástudatlanság felszámolását jelentették. Minden patakon, ahol legalább tíz iskoláskorú gyermek létezett, I-IV osztályos iskolákat hoztak létre, már nem kellett 5-6 km. gyalogni jól megpakolt fatáskákkal. Minden

községben V-VII, majd V-VIII osztályos iskolákat hoztak létre, sőt Középkokon még bentlakás is működött, ahol ingyért enni is kaptak a kis nebulók. Mivel a csángó községek nagy kiterjedésűek, ezért csak Középkokon még ma is három

I-VIII osztályos iskola és ezenkívül minden patakban I-IV osztályos iskola működik, összesen hét darab. Sok tanult ember kikerült azóta innen és sok jó mester ember.

És így kezdett az iskolának becsüje lenni. Mert a század elején, egészen a hatvanas évekig a csángó nem értékelte az iskolát, nem abból élt, kevesen végeztek közép vagy felsőfokú iskolát, ez egy elszigetelt állattartó, erdővágó népcsoport volt. Valósággal féltek az állami munkától: "Nem szeretek esszevigyülni az állammal!" Ez érthető, hisz elődjük valamikor épp a nagy szabadság vágyukkal szöktek, bújtak ide, ki tudná megmondani, mi elől bujkálva? Ide csángáltak, ahol szabadon járták az erdőket, énekeltek, szabadon hühöjtöttek. Ime mit mond erről egy adoma:

" Egy csángó jött Szépvíz felől a csiki magyar komájával. Ahogy jövögettek a Szermászó, a Döglesztő felé, a csángó mind hühüjtözött, ő így szokta. Eccer a magyar megunt a azt mondja a csángónak:

-Komám,ne mind rikoltozz, ha hallgatsz végig az úton, neked adom az egyik ökröt. Örvendett a csángó s úgy hallgatott mint a föld. Birta ,türte ezt egy jódarabig, de amikor a tetőre értek, s meglátta a Tatros vógyit azt mondja:

-Magyar, fudd fel az ökrödet!-s elrikkantotta magát: Huhej, huehej, hogy csak úgy viszhangoztak a hegyek!"

A nadrágos, iskolázott emberről azt tartották,hogy "az Úrnak es más Úr parancsol"! Még az ötvenes években is kevés volt az a szülő, aki azért küzdött, hogy a gyermeke tovább tanuljon. Itt a tanító, gyermek, esetleg a pap szövetkeztek meggyőzni a szülőt az iskola fontosságáról.Nevelőapám így mesél az én iskolába menetelemről, pedig az nem is volt olyan régen :

"Amikor eljött az ősz, s te kellett volna ,hogy menj az ötödik osztályba a szomszéd faluba, mert akkor még itt nem volt csak négy osztály, én nem erőst akartam, mert akkor nekem ki segít, ki pásztorkodik? Ez 1950-ben lehetett. Kellott volna menj Középlokra, ott bentlakás es volt. A tanyító mind járt a fejemre,hogy Péterbá, kár a gyermekért, de én nem s nem. Csitkót, szekeret igirtem s mindent. De neked mintha valami betegséged került volna, örökké szomorú voltál.Amikor annyi időd került, olyan keserevesen furulyáltál, hogy szépen szakadt meg a szüvem! Aztán úgy október közepén eszebeszélünk anyáddal s mondom neked:

-Fiam, ne mind furulyaj, esszepakolunk, s hetfőn méssz le anyáddal Közepiokra !

- Nyáron tudok segíteni, apa, juniusban szabadulok...

- Eredj, eredj, majd meglátjuk... Valóban meglátta, mert amig csak élt, mellette vágtam vagy harminc esztendőn át minden nyáron a rendet ! Ott volt az én gyermekkori, később ifjúkori táborom, a "kaszafürdő" De őszre, amikor visszamentem az iskolába, majd egyetemre,olyan barna voltam, mintha a tengerparton üdültem volna!

Két adatközlő a következő képpen vallanak a csángó gyermek és az iskola viszonyáról:

"1920-21 körül jártam iskolába, le a központba. Négy telet jártam. Hát eljött volt a régi román világ. Mert itt még ma es úgy emlegetik: régi magyar világ, ez amióta csak itt üsmerték a világot, aztán jött a románvilág vagy románüdő,1918 után, majd jött a kics magyarvilág, 40 után egy kicsi üdeig s végül az oroszbéjövétel után. Ezekről jut eszembe,erőst tetszett, amit egy ember mesélt. Azt mondja, hogy valamilyen munkába akart állni. Kértek tőle egy önéletrajzot. Ő írja is, hogy ekkor s ekkor született Magyarországon. Visszavetik, hogy ez így nem jó, ha Magyarországon született, írja belé, miért hagyta el Magyarországot? Erre ő mondja: -Nem én hagytam el Magyarországot, hanem őhagyott el engemet.A határ ment el. Úgy bizony!

Hogy szavamot ne felejtsem, hát 1920 körül jött egy nagy csúf fekete román tanító. Erőst mogorva ember volt, féltünk es tőle, mint az ördögtől. Ő nem tudott s ejsze nem es akart magyarul, mü egy szót se románul. Így értekeztünk. Teltek a hónapok, szinte semmit nem tanultam. Akkor a kezembe került egy Kiskatekizmus, olyan mint egy Biblia és abból kezdtem olvasgatni, esszerakni a betüket. Ez volt az én olvasó könyvem.Igy tanultam meg olvasni!/6/

" Kicsi magyarüdőben jöttek tanyító kisasszonyok ide Gyimesbe is. Anyaországiak voltak a lelkeim s ilyen messze eljöttek. Sok énekes , táncos játékot tanultunk tőlük. Erőst jól foglalkoztak

velünk. Mégcsak főzni es tanyítottak! Az aszszonyokat és leányokat esszegyűjtötték és főzicskéltek, recepteket próbáltak ki."

/Baliga Zenóbia sz. 1929/.

Mielőtt a gyimesi gyermekek játékaikról, szórakozásukról beszélénk, meg kell említenem, hogy itt igen sok jó hangú gyermek volt mindig és szépen rajzoltak. Hogyan, hiszen ezek koncercetekre nem jártak és nagyrészüket nem lépi soha át egy kiállító terem küszöbét. El kell ismernünk, hogy a környezet, a természet nagy tanító ! Először is a gyermek a szabadban tartózkodik, a hangos, tagolt beszédhez alkalmazkodik, nem suttog, ha egyedül pásztorokodik, akkor is hangosan énekel..Gyakran elkíséri a szüleit a mulató és énekes összejövetelekre ott pedig az egész közösség együtt énekel. Ilyen alkalmakkor a gyermek rengeteg népdalt tanul. A gyimesi táj, erdő, mező gazdag növényzetével olyan színeket produkál, amelyet semmilyen festmény nem képes utánozni! És a gyermek ezt nap mint nap látja! Itt olyan színek is együtt vannak gyönyörű harmóniában, amire esetleg a tanító néni azt mondja, hogy nem illenek össze ./zöld-kék/. Ősszel pedig, amikor a gyermek levonul a hegyről, talán az erdő színeit sajnálja a legjobban! Aztán koncert-teremnek ott van a tavaszi erdő, mező! Ott vannak az énekes alkalmak, amelyekről már szoltunk! Pásztorokodás közben minden fiúgyermek megtanult furulyálni, kürtölni, nyírfa kérget fujni télen pedig majd minden háznál volt citera. Tehát volt alkalom művészkedni!

A JÁTSZÁS IDEJE ÉS HELYE

Láttuk, hogy a gyimesi életszemlélet munkaközpontú, itt a megélhetés soha nem volt könnyű. Igen, így mondják, hogy megélhetés, mert a sok munkából éppen csak éltek szűkösen. A meredek, gyérfüvű hagyoldalak kevés szénát teremnek, bent pedig alig van lokhely, ahol egy kevés pityóka, kender, len termett, zöldségféle alig. Főleg nyáron emberfeletti erőfeszítést igényelt a nagy dologidő, a kaszálás. Minden munkáskézre szükség volt. Mindezek ellenére a gyermekek, legények , sőt fiatal házasságok is találtak alkalmat a játékra. Létezett egy csomó vallási ünnep, amelyeket szigorúan betartottak.

A játékokat több szempontból lehetne csoportosítani : hol játszá, kik játszá, mikor játszá. A játékok nagyrészt a szabadban, csoportosan játszá. A csoportos játékokat általában egykoruak üzik, 2-4 év lehet az eltérés. Ez érthető, hisz a nagyobbak versenyszerű sport játékaiban nem vehet részt sikerrel egy sokkal kisebb gyermek. Ezért a 6-8 évesek külön húzódba, más, egyszerűbb játékokat játszódtak. Léteztek vegyes játékok, de nemek szerint is csoportosulhattak.

Ha a játékokat évszakonként vizsgáljuk, itt is sok eltérés van a hely és a játék kiválasztása között.

NYÁRON

Főleg a szabadban játszanak a pásztorokodó gyermekek : az erdők, bokrosok, öreg fák, amelyeknek földig érő ágaik vannak, hegyoldalok, tisztások valóságos játékparadicsomok! A gyermekek nagy része fent élt a kalibáknál, pásztorokodás közben, de vásár és ünnepnapokon is, összegyűltek a szétszort kalibáktól, nyári szállásoktól és kezdődhetett a játék. Meleg napokon az állatok delelnek, behúzódnak a bokrosba, kérőznek és ezalatt a gyermekek vígan játszadozhatnak.

Sokszor úgy belefeledkeznek a játékba, hogy az állatok már messze legelnek. De hát azért voltak a nagy kolompok,csengettyük, hogy mindenki, száz közül is felismerje állatai harangját. A nagy erdei, mezei csendben kilométerekre is hallatszott a kolomp vagy csengőszó. Mert a cserjés, dimbes- dombos, gödrös helyen látni csak egy néhány méterre lehetett. Micsoda budokáló helyek voltak ezek! De nézzük meg, milyen játékokkal töltötték az időt a pásztorgyermekek?

Vasár- és ünnep napokon egy nagyobb pusztába, tisztásra gyűltek össze a gyermekek és CSERKABALÁZTAK, LÁBHINTÁZTAK, BICSKÁZTAK, FÖLD-

LOPOZTAK, OSTORCSAPÓZTAK, ADJ KIRÁLY KATONÁZTAK, BUDO -

KÁLTAK, és ha két csapat összegyűlt, akkor SZÁMHÁBORÚZTAK és CSA -

LÓKAHÁBORÚZTAK. Ezeket a játékokat főleg a fiúk játszották és később az adattárnál megadjuk a leírásukat is. Mind érdekesség megemlítem, hogy a háborus játékok az első, majd a második világháború idején és utána voltak divatosak a gyermekek körében. Az erdőben ellenséges front alakult ki, fától-fáig háborúztak. Legtöbbször a magyar csapat ellenségei a románok és oroszok voltak. Ime a történelem gyerekszemmel, de holt komolysággal! Foglyokat ejtettek, tárgyaltak és csodák -csodája, legtöbbször a magyar került ki győztesen, pedig ennek a történelem az ellenpéldáit szolgáltatva az utolsó időkben! Ezek történelmi játékok voltak, mert az a huncut gyermek mindenből képes játékot üzni. És a harci játékokat halálosan komolyan vette a gyermekcsereg! Sokszor sírás, verekedés lett a vége. Éppen, mint a nagyok csúnya történelmében!

Egy másik gyakori játék a TALABOROZÁS volt. A hatvanas évek után a LABDA

JÁTÉKOK kiszorították a fenti játékokat.

A leánykák főleg az iskolában tanult ÉNEKES-TÁNCOS játékokat üzték. Még gyakran játszották sőt ma is játszik a következő játékokat : KICSKENYEREZÉS?

HÁTULSÓ PÁR ELŐRE FUSS, IPI-APACSOZÁS, FEKETE EMBEREZÉS, VIRÁGOZÁS és más játékok. Megemlítem, hogy ünnepnapokon a szülők is a kalibához gyűltek és felmentették a gyermekeket a pásztorkodás alól, így teljes énjüket a játéknak szentelték.

TÉLEN

A gyermekek a házban, a csűrhibában a havas oldalakon és a patakok jegén játszadoztak. Játékaik: SZÁNKÓZÁS, TEKELYŐZÉS, SZÍZÉS, ISZÁNKÓDÁS, GILICSEZÉS, később KORCSOLYÁZÁS. Este vagy nagy hidegben a házban MALMOZTAK, DOBD KI SZAMARAZTAK és a faragott fogataikkal játszottak. A nagyobb testvéreik vagy az édesapa faragott kis szekeret, lajtorjával és ökröket, vagy lovakat, befogva a szekér elé. Ezeket megrakták valami teherrel és naphosszat foglalkoztak vele: rakták, szállították, ürítették stb. A leánykák bent RONGYBABÁZTAK, GAZDAASSZONYOZTAK, TANITÓNÓZTEK, DOKTOROZTAK, ANYÁZTAK. Ők is, akárcsak a fiúk, sok játékkal utánozták a felnőtteket. Ezekon kívül a fiúk még DUNGÓZTAK, SEGGBÁLOZTAK napjainkban ORSZÁG-VILÁGOZNAK, SAKKOZNAK, KÁRTYÁZNAK és AUTÓZNAK. Kitűnő játékhely télen, amit már említettük, a csűr odra, ahol a szénát tárolják és "hijunak" hívják. Ott elássák magukat mélyen a szénába, versenyt ugrálnak, csatákat vívnak. A csűrben hintót is kötnek és naphosszat HINTÓZNAK

De télen még iskolába is jártak, járogattak. Volt olyan, aki 4-5 km. gyalogolt, csúszkált az iskoláig. És minden adatközlő felkiált : micsoda telek voltak ezelőtt!

Hová lettek azok az igazi telek? Lehet ,hogy csak ők voltak akkor kicsik s így nagyobbak tűnt a hó , amelyben valósággal úszkáltak. De hát bárki felsohajthat :

Hol van már a tavalyi hó?

Télen készült tavaszra a SZŐRLABDA. A negyvenes évekig nem volt vagy csak alig létezett itt gumilabda, minden fiúgyermek álma. Ezt helyettesítette a rongylabda és a szőrlabda. Télközépe után a jöltartott szarvasmarhák vetkőzni kezdenek, az-az a gazda vas vakaróval minden második

nap levakarja a szőrt az állatokról és minden állatról több maroknyi szőr gyült. Azt összegyűjtötték sodorták, közbe nedvesítették és labdát alakítottak belőle. Ezt több játéknál is használták: dobó, ütő játékokra gondolunk.

A leánykák játékaikról már szóltunk. De nem szabad elfelejtenünk, hogy télen a gazdaasszonyok fontak, szóttak, hímeztek, horgoltak és ott a leánykák segítettek, mert nekük készült a staféring. Ha nem is voltak ezek az asszonyok a sütés- főzés nagy mesterei, de valóságos művészei voltak a hímzésnek, szövésnek. Ma is keresettek a gyönyörűen elkészített ingek, rudi lepedők, párnafejek, bernyócok, szöttesek, ágyterítők, falvédők. A 7-8 éves leányka már segít a fonásban, csölésben, fonal-tekerésben, fogdosásban Tehát télen kevesebb idő jutott a játéokra. A 70-es évektől a leánykák a RONGYBUBÁZÁS on kívül még PAPIRBUBÁZTAK. Számtalan papirbabát rajzoltak és nevet adtak mindeniknek, azokat kifestették. Ezekből családokat, rokonságot, osztályt, doktornénit, boltost formáltak és ilyen helyzetekben szerepeltették őket. Találkoztam olyan kislánnyal, akinek 150 ilyen papirbabája volt, ma családja van, de szépelemként őrzi a régi papirbabáit. Aztán a hetvenes évek után már elárasztották a családokat a bolti babák, azok gazdag változata /síró, kacagó/. Megjelentek a távirányítós, elektromos játékok, autók, a fiúk bolondulnak értük. De még ma sem tudja a szülő megvenni mindazt , amit a gyermek elvárna. Talán jobban is értékelték azokat a játékokat, amelyeket nehezebben lehetett beszerezni vagy amit ők készítettek.

A kisebb gyermekek télen a sutuban csalóka és kicsikő gyűjteményükből juhnyájakat raktak ki , pásztorokkal, kutyákkal és a nyáj körül ólálkodó farkasokkal. Télen úgy a fiúk mint a lányok HÚZD MEG, ERESZD MEG és más zálogos játékokat játszottak. Elámul az ember, figyelve a gyermekek játék fantáziáját. Egész napot át képesek gondtalanul, belefeledkezve átjátszani. Eljátszák a háborút, a pásztor apa nehézségeit, az anya bajait, ahogyan gondozza az apró gyermekeit és kitalálnak számtalan élethelyzetet. Január végén aztán új játszó társakat kaptak a gyermekek: sok helyen az újszülött bárányt egy-két hétre bevitték a házba, amíg annyira felerősödik, hogy ellenáll a hidegnek is. Nappal csak szoptatni vitték az anyjukhoz. Sokszor négy-öt bárány cuppogott, ugrált a házban a gyermekek nagy örömére! Disznóvágáskor a gyermekek még kaptak egy játékszert: a DISZNÓ-

HOLYAGOT felfújták, megszáritották és a szobában nagyszerűen eljátszadoztak azzal.

TAVASSZAL a gyermekcsereg, mint valami pajkós, játékos , ugra-bugráló bárányok, nagy vidámságukkal ellepték a közeli mezőket, rétet, erdőt. Ilyenk fiúk, lányok az iskolában is játszott énekes, táncos játékokkal töltik idejüket. Ezek más magyar vidékeken is ismertek. Sokan ezek közül német eredetűek. A kérdés az, hogyan jutottak ezek már a múlt században Gyimesbe, amely tudvalevően elzárt vidék. Tavasszal vasárnapokon és főleg a nagy ünnepek első napján, amilyen pl. a Husvét, gyermekek összegyűltek egy nagyobb udvarra, ahol nagy csürkapu is volt és oda egy hatalmas HINTÓT kötöttek és hintóztak. Ezek már nagybacska fiúk és leányok voltak, a fiuk hintáztatták a leánykákat. Már ebben a korban hallgatólagos vonzalom alakult ki egyes párok között. A sorukra várók SZŐRLABDÁVAL és PIROS TOJÁSSAL játszottak. Ezeken kívül még RONGYLABDÁZTAK, BAKKFÜTTYÖZTEK, OSTORCSAPÓZTAK, DUNGÓZTAK, ADJ KIRÁLY KATONÁZTAK, FUCCSOZTAK, KICSKENYEREZTEK, VARGALÁBAZTAK. A kisebbek kedvenc tavaszi játékaik: LOVAZÁS, CSENGETYTYÜZÉS, IPI-APACSOZÁS, FAÁGHINTÓZÁS.

Más játékok, amelyeket nyáron is játszottak: FAMOTORBICIGLIZÉS, NYILA -

ZÁS, NYILASPUKÁZÁS és egy sor háborús játék, amelyeket a szabadban játszottak és amelyekről már elébb szóltunk: CSALÓKA HÁBORÚZÁS, SZÁM

HÁBORÚZÁS , főleg a fiúk BICSKÁZTAK, CIKKEZTEK, FÖLDLOPÓZTAK, míg a lányok, de vegyesen is ,ügyességi játékokkal szórakoztak, mint VIRÁGOZÁS

KICSIKENYEREZÉS, FEKETE EMBEREZÉS, DOMBON TÖRIK A DIÓT ,

ÜSD A HARMADIKAT,HÁTULSÓ PÁR ELŐRE FUSS,LIPINKÁZÁS stb. A fiúk még TALICSKÁZTAK,VARGALÁBOZTAK,KERGETŐZTEK,BUDOKÁLTAK később pedig minden percüket a labdajátékoknak szentelték, mert megjelent az áhított gumilabda sőt a futball is.

ŐSZI JÁTÉKOK : Újra együtt a nagy játékcsoport, mert bizony a nyár szétszorta a gyermekeket kalibákhoz, az oldalakra a kaszálókra,fenn a hegyekben, a havason.

Szenmihálykor lejönnek a havasról a kalibázók, de a pásztorkodás nem marad abba itthon ,egész Szent Mártonig még kijárnak az oldalakra pásztorkodni a gyermekek. Nagy csapatokban verődve önfeledten játszanak. Vasárnap az apa felmenti gyermekét a pásztorkodás alól és több idő jut a játékokra.Kedvenc játékaik ősszel :

TALABOROZÁS, BUDOKÁLÁS,KECCSÜZÉS,LIPINKÁZÁS,BICSKÁZÁS, FAMOTORBICIGLIZÉS,CIKKEZÉS. Akik iskolába jártak,délutánra hazahozták az énekes-táncos játékokat és délután zengett tőle az egész falu: MOST VISZIK,

MOST VISZIK, NYUSZI ÜL AZ ÁGON,HEGYEN VÖLGYÖN ZAKATÓL,ITT ZÖRÖG AZ ARANYGYŰRŰ. Ezenkívül a fiúk sportos játékokat űztek , manapság pedig amint említettük, a labdajátékok vannak előtérben. Megfigyelhető, hogy régebben a játékok, a játszás nagyrésze a szabadban történt. Csak a nagy hideg , a kényszer szorította be a gyermeket a szobába. A másik észrevétel az, hogy itt a hatvanas évekig alig léteztek bolti játékok. Az adatközlők visszaemlékeznek a század elejére, amikor a zsidó és örmény kereskedők gyermekeinél porcelán babákat, hajás babákat és más játékokat láttak, az számukra valami elérhetetlen álomnak számított. Itt ebben az időben mindent házilag állítottak elő, labdát, rongybabát, faragott állatfigurákat, szekeret stb. A piacról , búcsúkról is olyan játékokat hoztak haza búcsúfiaként, amelyek valamilyen módon kapcsolódtak a helyi népi kultúrához. Gondolunk itt a furulyára, égetett agyag sipokra, füttyűrűkre, vagy a faragott madarakra, táncoló alakokra, amelyek bábokhoz hasonlóan mozogtak.

Láttuk, hogy játékaikban sokszor utánozták a felnőttek munkafolyamatait, egy- egy munkafázist.De nem csak a munkájukat, hanem játékosan utánozták viselkedésüket, szórakozásaikat, bánatukat is. Így sokszor eljátszották a TEMETÉST , a temetkezési helyi szokások minden fázisát, elkezdve a koporsótételtől a síratásig, búcsúztatásig. Ezek szerepes játékok voltak: pap temetett, kántor búcsúztatott, leányok sirattak. Máskor meg azt játszották el, hüen utánozva a nagyokat, hogyan érkezikdekesebbek és élethűek mégis csak a SERKETÁNCOK és GYERMEKLAKODALMAK voltak. Nem is vagyok biztos, ezeket fel kellene-e leltároznom vagy nem. Egy bizonyos : a művészetek, mint tánc, ének, dramaturgia elemei rengeteg játékelemet tartalmaznak akárhogyan is értelmezzük azokat. Így pl. a színész "ját- szik", a színdarab lehet zínjáték",a zenész "eljátszik" egy darabot, a román nyelv pedig a népi táncot egyenesen "joc"/zsok/ az-az játéknak titulálja:"jocul popular".

Visszatérve a serketánchoz, tudjuk, hogy itt még a hatvanas évek elején is több mint harminc féle táncalkalom létezett, amelyek közül kiemelném a lakodalmat, kaláka táncokat, fogadott táncot, ajándékszedő táncot,kosaras bált, esti táncot, kalibás táncot és a sort lehetne folytatni. A gyermekek is részt vettek több ilyen multságban, hiszen ezekből kevés volt zárt táncalkalom. A lakodalmas menetben legelől a leányka-nyoszolyók és a kulacsos rokon gyermekek mentek, teljes felszerelésben:kulacs, pálinka, koszorú . A legtöbb táncalkalom a közösség minden generációjának

az összejövele volt. Azért nem kell arra gondolnunk, hogy a gyermekek ott idétlenkedtek kivilágos reggelig a multságokban! Így pl. az esti táncban, vagy bálban is, ahol a szülők nem voltak jelen, úgy hét-nyolc óra körül e-

gyik rendező leállította a zenészt és kihirdette: " A következő nóta a gyermekeké, utána minden gyermek haza megy!"

Nós, ha a világon mindent utánoztak játékaikban a születéstől a halálig, akkor miért ne tehettek volna ezt a lakodalom esetében. Hisz szükségük volt egy olyan táncos összejövetelre, amely utánozta a felnőtt világot, de csak az övék, a gyermekeké volt. Így született meg ki tudná számon tartani mikor, a GYERMEKLAKODALOM

A név is mutatja, hogy az élet egyik fontos eseményéről, a lakodalomról van szó, annak majdnem minden mozzanatát "eljácodják"Van itt vőlegény, hazaji, nyoszolyóknásznagy, násztás, vőfé, gazda. És van mozsikás meg gardanyos. Nem mindenki lehet vőlegégy. Akinek meg jól pereg a nyelve, abból lesz később a jó gazda! Tehát már itt alakulgatnak a későbbi felnőtt szerepek. Minden lépése fontos a lakodalomnak: ahogy kiveszik, búcsúztatják a hazait,ujjgatatás,a megfelelő énekek, este meg a beköszöntő az új otthonába, majd a bekontyolás. Még is úgy gondolom, hogy az egészben a legfontosabb az, hogy megtanulnak táncolni! Megtanulnak egy csomó éneket, kurjongatást, ujjgatatást. Felejthetetlen élmények voltak ezek a gyermekek számára!

Egy másik szintén hasznos szerepjáték, ami egyedül csak a gyermekeké volt, a

SERKETÁNC. Van humor ebben az elnevezésben. A serke nem más , mint a tetű petéje, tojása, amiből majd idővel lesz valami! Adhatták volna a "gyermektánc" "gyermekmultság" nevet is. De a nép hajlamos a metaforikus szóalkotásra! És így érdekesebb is. Abból indulunk ki, hogy ezt a tevékenységet úgy fogták fel, mint játék, a saját játékuk, ahol nincs keresnivalójuk a felnőtteknek. Azért diszkrétan, az árnyékból szemmeltartotta őket egy szülő! Ők is, épp mint a legények, táncot hirdettek, zenészt fogadtak, aki a Halmágyiaknál inaskodók közül került ki. Volt belépti díj, rendezők és ha nem is tudták eljárni a harminc öt féle táncot, ami akkorjában a gyimesi táncrendet alkotta, azért bontogatták zár-naikat!Szerenként, patakonként szervezték ezeket a táncokat valamilyen ünnep délutánjára. Csodálkozhatunk-e ha 1965-ben , amikor az iskola egy táncsoportot akart állítani a szinpadra és az első hívásra húsz olyan pár jelentkezett, akik némi csiszolással a táncrend nagyrészét eljárták. 1995-ben meghívást kaptunk Magyarországra egy gyermektánc-fesztiválra. Felhívásunkra egyetlen leányka ismert egy néhány táncot!

A saját táncaikat újra kellett, hogy tanulják! De megérte, nagy sikerük volt a fesztiválon ! Nem tudom ,elégséges-e ez ,és hogy mi a teendő?

...A hetvenes évek elejétől mind a két hasznos tevékenység, nevezzük játéknak vagy bárminek, kimaradtak.

III. A JÁTÉKSZEREKRŐL ÉS JÁTÉKOKRÓ

A legrégebbi és legegyszerűbb házi játékokról, játékszerekről szeretnék beszélni, mert a mai műanyag-játékokat, plüsbabákat, számtalan torz állatot szinte lehetetlen felleltározni. Amint már láttuk, amíg nem létezett ez e sok csillogó játék, a gyermek csapongó, élénk fantáziája mindent átalakíthatott játékszeré. Így a zsebkendőből furcsa nyuszikat és állatokat formáltak, a tölcser hangos bemondó lett, a bicska pedig nem csak játékszereket faragó eszközként , hanem játékszerként is szolgált. A gyermek ha szerét ejtethette, még a borotvával is játszott, míg valaki keményen rá nem szólt, hogy bizony az nem játék! Hiába tudta a gyermek, hogy "Kés ,villa, olló/

Nem a gyermek kezébe való/" Isten őrizzen az olyan gyermektől, aki nem játszik, mert az vagy nagyon lusta, vagy nagyon beteg- szokták mondogatni.

Íme a leggyakoribb játékszerek:

SZŐRLABDA Egyik legrégebbi játékszer. Tehén és ökör szőréből készül. Több labdajátékhoz felhasználták, főleg célzó és dobó játékokhoz. A gumilabda, esetleg az ojnalabda elődje. Ismerték Háromszéken és Csíkban is. Több mint valószínű, hogy az ide csángált székelyek hozták magukkal.

RONGYLABDA Ezt is dobó, célzó és később futballként használták. Ismert más vidékeken is.

FELFÚJT DISZNÓHOLYAG Disznóvágáskor felfujták a hólyagot és úgy felalasztották, száradni a gerendába. Ebbe valamikor túrót tartósítottak télire, de mióta dézsába, budéba, fedelesbe tárolják a túrót, a gyermekek játékszere lett. Házban vagy csürben ütögetik kézzel, kint csak nagyon csendes időben lehet vele játszani.

OSTOR Sok féle ostort ismertek és a gyermekvilágban rangot jelentett az, hogy milyen ostora volt és tudott-e vele nagyot csattantani. Így ismertek kender ostort náncs ostort, szíj ostort, négybefont ostort, hat vagy nyolc ágú ostort. Csattogtattak, lovaztak ezekkel, már a kis gyermek kezében ott volt egy kettőbe font egyszerű ostor, azzal képzeletbeli lovakat hajtott. Nagy dolog volt az a gyermek életében, amikor megtanult csattogtatni! Ezen kívül még nyíl eldobására is használták.

LÓDITÓFA Egy fenyő vagy mogyoró ágat meghasítottak, egy lapos követ belehelyeztek és elég messzire el lehetett dobni. Nem lehetett ezzel célózni.

FARAGOTT FAMADÁR Az erdőn dolgozó apa vagy nagyobb fiútestvér faragta ezt egytömbből, fenyő fából, törzse, feje, tollai egytörzsből eredtek. Szombaton vagy karácsony környékén, amikor haza látogattak, megörvendeztették vele a kisebbeket. Felakasztották ezt is a gerendába és minden ajtónyílásra forgott a gyermekek öröme.

FAGYÖNGY Szintén az erdőről hozták a nagyobbak a kicsiknek. Ezeknek változatos alakjuk volt, állatokhoz hasonlítottak és a gyermekek jól eljátszadoztak ezekkel.

CSALÓKA /fenyődoboz/ Szintén az erdőben gyűjtögették még nyáron a gyermekek. Volt azok között kisebb, nagyobb, lombos, sima. Főleg télen játszottak azokkal a sutuban: nyáját, csordákat formáltak, pásztorkodtak, a farkas támadott.

CSENGETTYŰ, HARANG Minden háznál létezett öt-hat féle csengettyű, harang, kisebb, nagyobb, nagyobb állatokra, juhókra, kis borjúkra, bárányra, lovakra való. Az istállóban vagy a kamarában, szíjjastól felakasztva álltak télen. Aztán tavasszal mindeniket felkötötték az állatokra, ismerték azok hangját és a bokros, erdős helyeken is megtalálták az állatokat:

"Ismerem a lovam csengő harangjáról

Ismerem a szép szeretőm csendes járásáról"-szólt a nóta is.

A gyermekek levették a szegről, felkötötték a nyakukra, rgetőztek, játszottak.

ZSEBKNDŐ - vagy egy zsebkendő nagyságú gyoics. Abból különböző figurákat formáltak nagy ügyességgel/ nyuszi, baba, cica /

RONGYBUBA A kislányok színes rongycafatokból, darabkákból babákat varrtak

ezeket öltöztették, gondozták. A babák készítésébe a nagyobbak is besegítettek. Olyan adatközlő is akadt, aki több mint húsz ilyen babát varrt és úgy megszerette a varrást, hogy később az lett a mestersége.

PAPIRBUBÁZÁS Eleébb már szoltunk erről a játékszerről.

CSERKABALA Fiatalok, gyermekek állították fenn a havason, a kalibánál. Egy méteres csutakra, fatönkre, amelyről előzőleg levágták a fát, vagy amelyet úgy is állíthattak, áshattak bele a földbe függőlegesen, rátettek, keresztbe egy kb. hat méteres rudat, vagy 48-as fosznideszkát, középre egy vastagszegnyi lyukat furtak, szeggel átszurták, hogy a rönkről ne essen le. Kétfelől három -három gyermek ráült és kettő- kettő körbe hajtotta. Teljesen helyi pásztorkodók játékanak gondoltam, de meglepetésemre, Háromszéken, Esztelneken is talált már ilyent Gazda Klára./ /

Tudomásom van arról, hogy Esztelnek környékén élnek Gyimesből ide származottak. A kérdés az, nem Ők vitték-e oda, mert itt a cserkabala nagyon régi szerkenyű.

FAKARD Ügyes kezű nagyobb gyermekek faragták fenyőfa lécből,tokot is var- tak neki, oldalukra kötve hordták és háborús játékokhoz használták.vívásnál.

AGYAG Úgy a fiúk mint a leányok, pásztorkodás közben rengeteg figurát gyúrtak az agyagból. Edényeket, katonákat, állatfigurákat készítettek és azokkal játszottak.

MALOM Egy fehér, karton papírra, vagy egy sima deszkára malmot rajzoltak és télen, ha beszorultak a házba , malmoztak.Nagyon régi játék, mindenki ismerte. Gondolkoztató játék , észtorna, itt a sakk elődje.Paszuly és kukorica szemeket használnak a játékhoz.

PITYÓKA FIGURÁK Télen krumpliból különböző figurákat faricskáltak, /király, állatok, katonák, babák / és azokat megszemélyesítve, játékokat találtak ki.

NYILVESSZŐ, NYILAZÁS Fenyő vagy hajlékony mogyorófa ágábólíjat hajtottak, azt átkötötték jól összesodort spárgával , faragtak négy-öt nyilvesszőt és az ijjal kilőtték. Céloztak, versenyeztek, de elég veszélyes játék volt.

NYILASPUSKA A második világháború idején, de az öregek szerint már azelőtt is, a gyermekek egyik kedvenc játékszere volt és még napjainkig is az. Cólos desz- kából, amelyben nem létezett bog, kifaragták a puskát. Elül tettek egy acéldrótból, vagy jól hajló mogyorófa ágból készült ijjat. Felül V alakban sánccot vájtak az elejétől egészen a ravaszig. Azt simára pucolták, ott távozott a nyíl.Ez formájában különbözött az ostorral elhajított nyiltól, mert hiányzott egyik szárny, hogy szabadon mozoghasson a sánccban és kisebb is volt. Húsz- harminc méterre is el- lőttek vele. A ravasz kemény szilvafából készült, vagy vasból. Az ijat kifeszítették, ravaszba akasztották a spárgát, elejébe helyezték a nyilat, meghúzták és lőttek. Elmés szerkezet volt, ügyességet követelt de sajnos, veszélyes is egyuttal. Büsz - kén hordták a puskát, csővel lefele, mint a híres úri vadászok, vagy az orosz katonák a géppisztoly.

VESSZŐPARIPA Öt,hat éves gyermekek játéka, mindenhol használták.

FARAGOTT SILÉC Téli játékszer, bükkfa daszkából faragták, egy méternyi hosszú. Az első végét párolták és felhajtották, mint a gyári silécccek orrát. Középre egy széles szíjjat szegeztek és abba dugták bele a bocskorukat és valamilyen spárgával ödakötötték. 1944 után a magyar katonák rengeteg katona siléccet hagytak a kaszárnáknál és így majdnem minden házhoz jutott egy valamivel modernebb silécc.

TEKENYŐ A gyermekek ötletességéről árulkodik ez a játékszer is. Az elhasadt, kidobott fűrösztő vagy dagasztó tekenyőt a gyermekek átvették, azzal vonultak az oldalra, beleültek és a havas oldalról lecsúsztak.

GILICS A későbbi vaskorcsolya elődje, erős fából faragták, a cipőhöz mérték, lefele ékalakban szűkül, a talpán egy vastag drótot végighúztak, így jobban csúszott a jégen és vert havon.

VARGALÁB Mindenhol használt időtöltés. Két fenyőrudat meggyeszttek, egy- egy ágat hagytak a földtől egy méternyire, így magasabb volt a vargalábas. Kergetőztek, versenyeztek.

VASKORCSOLYA A negyvenes- ötvenes években hozták városról, csvarral szorították a lábhoz. Nem lehetett bocskorra kötni. Két fajtáját ismerték :egyenes és kandarított orrú.

PERGENTYŰ Az elromlott orsó végét alul elvágják és meghegyezték. Kemény felületen másodpercekig forgott. Versenyeztek, kié gorog tovább.

SURRANÓ REPÜLŐ Nagyobb gyermekek faragták, a helikopter-propellerhez hasonlít. Alul szárhaz erősítették, amelytől forgatni elehetett. A gyermek tenyerébe vette, megpördítette és az két-három néter magasba emelkedett. Már a húszas években is létezett ez a játékszer, pedig itt akkor még nem láttak helikoptert.

SZÉLMALOM Minden háznál készítettek ilyen szárnyas szélalmokat, amelyek ötletesen, arra forogtak, ahonnan a szél fújt. Állandó mozgásba voltak, valahová a majorságos kert fölé helyezték, magasan egy karóra, egyeseknek csattogatója is volt. Eljlesztették vele a vércsüket és csirkelopó ülüket.

GYUFAPUSKA Eldobott, régi nagyobbmértű lyukas kulcshoz egy lyukba ta-

láló szeget kötöttek. Három- négy gyufaszálról lefejtették a foszfort, a kulcs lyukában a szeggel apróra örölték. A szeget kinnebb húzták, majd erősen odavágták egy erős tárgyhoz. A szeg rácsapódott a foszforra és az robbant. A há- ború alatt és utána sok édesanyát emegiejesztett az ilyen játék, mert gyakran megtörtént, hogy nem foszfor robbant, hanem az átkozott háborúból maradt golyó, gránát, akna és sok megcsonkított gyermek maradt ,mert ők azzal is, mint mindennel, eljátszadoztak. Legutóbb 1992-ben volt ilyen halálos kimenetelű játék.

FA-GYUFAPUSKA Az előző alapján működik, de ezalkalommal egy gereblyenyél vastagságú, 10-12 cm-es karóba egy puskagolyó-ehegyet ebelevernek, amelyből előzőleg kiolvasztották az olmot. Ez alkalommal egy erős rugó rántotta az S alakú szeget a foszforra és így robbant.

SURROGTATÓ Összesodort gyapjúfonal közepére egy nagyobb gombot vagy két lyukkal egy falapot /lécet/ tesznek és azzal surrota.

FONAL-CÉRNA - Az ujjakra huzogatva, libatalpat és egyéb alakokat formálnak. Főleg a leányok kedvenc játéka.

VIZIMALOM Kevés az az udvar, ahol nem csörgedez egy kis patak. Ide, utánozva a nagyok vizimalmait, kis malmokat készítenek. Főeleme a kerék, amelyet víz hajt.

HINTÓ Nagyobb vontató kötelet vagy huzató láncot felkötnek két közelálló fára esetleg a csürkapura és az ülőkére puha pokrocot helyeznek, valaki ráül és egy másik veti. Majd helyet cserélnek.

LÁBHINTA Főleg a kalibánál, fenn a havason két közel álló fa közé állították a nagyobb gyermekek . Fenn, három- négy méter magasságban ráerősítették a két hosszú karó végét a két álló fára és alul összekötötték a karók végét. Ott van az állóka. Lábra állnak, kétkezükkal gogják a két rudat és magukat hajtják, amíg majdnem vízszintes helyzetbe kerülnek.

PAPIRREPÜLŐ A hatvanas évek után, alkalmi játékként füzetlapból vagy keményebb papirból hajtogatták. Versenyeztek, kié repül tovább.

GYUFÁZÁS Főleg télen játszották, négy-öt gyermek körbeülte az asztalt, a gyufás dobozt talpra állították, majd pattintották. Előzőleg megszabták, melyik éle, lapja hány pontot ér. Szerre pattintottak és az eredményt jegyezték. Izgalmas versenyjáték.

BICSKA, BICSKÁZÁS Sok kézügyességet igénylő játék, fiuk játszá. A bicska a pásztorgyermek elmaradhatatlan kelléke, azzal sípot, botot faragott, de játékszer is volt. Magyar világban voltak a bolti ,varasnyelű bicskák, hal-bicskák, amelyeket láncsal, vagy bicskaszijuval felkötöttek, hogy ne veszítsék el. Pásztorkodás közben

körbeültek a földre és volt vagy tíz- tizenkét pozíció, amelyből dobtak és jónak számított, ha a bicska beleállt a földbe. Mikor ez nem sikerült, a játékos kiállt a sor- ból. Versenyjáték, érdekes pozíciókkal: kézhátról, fogtól, homlokról, tenyérből .

MÁSAJTA BICSKÁZÁS Ennek a játéknak is a fő eszköze a bicska. Ezt a változatot öt-hat gyermek játsza. A szabadban egy vonalat húznak, mögéje állnak a játékosok, onnan indul a játék. Mindeniknek van egy pálcikája és egy bicskája. A vonaltól hat-hét méterre egy karót állítanak, arra felé igyekeznek a versenyzők.

Szerre feldobják a kinyitott bicskát, ha éllel áll bele a földbe, öt bicskahosszat jelent, ha fokra áll bele, akkor tízet mértek és a pálcikával jelölik. Mindenki a saját ritmusában halad a cél fele. Győztest is avatnak. Ma is ismert játék, a pásztor gyerekek játszá. A baj csak az, hogy egyre kevesebb a pásztorgyermek!

FÖLDLOPÓZÁS Ezt is főleg pásztor gyermekek játszá olyan helyeken, ahol gödröket áshattak. Minden játékosnak, számszerint öt-hat, volt egy horgas, jól meghegyezett 30-40 cm hosszú botja, lopófája, amelyet kemény fenyőfa-csapból faragtak. A játékosok számot kaptak. Az első játékos a földbe vágta minnél mélyebbre a botját. A következő célja az volt, hogy botjával kiüssön legalább egy, de ha tud, akkor több botot is, de az övé talpon maradjon. Mindenkinek volt egy kis gödre és egy földcsomója. Ha valakinek kiütötték a fáját, az egy megadott célpontig szaladt. Addig a többiek lopták a gödréből a földet, így a gödör egyre nőtt. Egy idő után gödröt takartak. Aki sok földet gyűjtött és a gödre kicsi volt, annak a takarás után maradt földje és akinek legtöbb föld maradt, az nyert. A vesz- test valamire ítélték.

CIKKEZÉS Elterjedt, máshol is /Csík, Háromszék, Gyergyó/ ismert játék. Szőrlabda és ütő szükséges a játékhoz. Egy téglalap alakú játéktéren elhelyezkedett a két dobó és a négy sarokban négy ütő. Még ástak négy lyukat. A dobó lóditja a labdát az egyik ütőnek, aki igyekszik minél távolabbra ütni azt. Ha sikerült, a két ütő összekoppintják üteiket majd lyukat foglalnak. Ha enem sikerült, csereződnek a párok. Valamelyest hasonlít a románok nemzeti játékához az OINÁHOZ. Igen ked- velt játék volt a század elején, ma már nem játszá. A futball kiszorította ezeket az ötletes játékokat.

DISZNYÓZÁS A század derekán igen elterjedt játék volt, más vidékeken is ismertek a különböző változatai /Csík, Háromszék/ A golfozáshoz hasonlít , szőrlabdával és ütővel játszá. A játékosok körbeállnak, szétvetett lábbal, egymás úgy két méternyire. Lábukkal egy- egy gödröt ásnak, de eggyel kevesebbet, mint ahányan vannak. A kör közepén van egy kisebb kör, a pajta. A játékosoknak bele kell hajtaniuk a szőrlabdát a lyukba. Egyikbe nem jut labda, enem elég ügyes, az lesz a disznópásztor. Ő középről indul, hajtja a disznóját, mindenki védi a saját lyukját . Ha

valahová sikerül behajtani, az lesz a disznópásztor. Ma ritkán játszák.

TALABOR,TALABORÓZÁS Egy széles deszka egyik felét gyaluval vagy fejszé- vel "megcsapták",mint egy sílécnek, hogy ne akadozzon a földbe, majd a talpát simára csiszolták. Elül egy lécet szegeztek, amibe a lábukat támasztották,hogy ne csusszanak le róla. Száraz időben az avaron, szőrösen gyorsan csúsztak lefele a hegyoldalról.

FA-MOTORBICIGLI Az 1940-45-ös esztendőkbén a Gyimes völgyén néemet motoros egységek vonultak végig. Sok volt közöttük a motorkerékpáros. Ez elég volt ahhoz, hogy fából az ügyesebbje,inkább a nagyobbak, fából, deszkából a motorbiciglik mintájára saját fa-motorbicigliket tákoljanak össze. Nagyobb rönkből fűrészelték a kerekeket, azt kifurták, dezkából vázat szegeztek, volta annak kormányja is. A nagy munkába besgítettek a legénytestvérek sőt az apa is. Zörgött, csattogott az oldalon, de száguldott lefele. Arra ült rá a gyermek, de nem mindig ért le épen az ajba. Megtörtént, hogy fej hasadt, láb törött, de el lehetett tiltani a gyermeket a száguldás örömétől? Ma már a gyermekek gyári, márkás kerékpárokkal száguldoznak.

A gyermekek használtak egy sor olyan egyszerű eszközöket, amelyek ugyan játékszerek is voltak, de valamilyen módon közelebb hozták a gyermekeket a zenéhez. Ilyenek voltak a következők:

MOZSIKA Csodálatos, mennyire szeretik a gyermekek, ha olyan dolgot,tárgyat készíthetnek, amelyik valamilyen hangot képes kiadni. Így majdnem minden gyermek megpróbált mozikát faragni és összerakni. Itt is besegítettek az apa vagy nagyobb testvér. Kifaragtak száraz, fenyő deszkából egy hegedű alakú lapot, annak lelket tettek és hurokat szereltek rá, amiket stimolni, szorítani lehetett. Készítettek egy nyirrentyüt vagy vonót és a hegedű így hangszekrény nélkül is valamenynyire szól. Az ügyesebb mesterek randes hangszekrényel készítették és így sokan tudtak minden szerben, utcában mozikálni. Egyesekből jőnevű népi zenészek lettek. Ilyen volt például Amrus Fülöp-Hosszú, aki a saját készítésű hangszerén tanult mozikálni és még nyolcvan évesen is húzta!

CITERA,CITORA Házilag is elkészült de többnyire fúró-faragó mesterek készítették. A század elején de még a hatvanas években is majd minden háznál létezett citera és minden gyermek, aki csak nem született botfülűnek, citerált.Ez érthető is, hiszen a hosszú őszi és téli esteken otthon és a fonóban is, citerával pengették a felvidítő nótákat. Egy ideig fontak, majd megszólalt a citera,sarokba dobták a guzsalyakat és önfeledten táncoltak, énekeltek.

FURULYA A másik fő hangszer, amelyet a vásáron,sokadalomban vagy Magdolna és Szent Andráskor tartott búcsúkon vettek és minden pásztorgyermek jó társa volt de unalmában is megtanult vele zenélni, az a furulya .Az idősebb adatközlék még visszaemlékeznek, hogyan árulták óriási tarisznyájukból portékájukat a furulya készítők. Lehetett ott válogatni , arasznyi és félméteres között, ki milyent óhajtott. A mesterek máshonnan jöttek, inkább románok hozták a furulyát és mindenik tudott furulyálni ! Itt szokatlan, szomorú pásztor dojnáikat énekeltek, s mintha egy más, teljesen ismeretlen világból pottyantak volna ide. Sok jó furulyás akad még ma is Gyimesben, régen különböző táncalkalmakkor ezzel kísérték a citerát sőt néha a hegedüt is, hisz a körkörös balkán táncokat jól lehet furulyaszóra járni.

NYIRFAKÉREG Elterjedt "hangszer" volt ez a pásztorok, gyermekek körében. Ez egy óvális alakra kifaragott és elvékonyított nyirfakéreg. Befalják, az iny és a fogak közé helyezik, szép sípoló, füttyülő hangot ad. Bármilyen nótát el lehet vele füttyülni, régen társult kísérőnek az előbbi hangszerekhez. Különösen szépen hangzott a szabadban !

CSENGETTYŰ, HARANG Már említettük, hogy minden háznál, minden állatfajra külön a kamarában szegre akasztva csengők, harangok sokasága várja a sarát, a tavaszt. Ezeket a pihenő csengettyűket a gyermekek leakasztották a szegről, nyakukra kötötték és különböző állatokat utánozva nyargalnak, hogy zajos tőlük a környék. Ez addig tart, amíg a nagyok is bírják a zajt.

KÜRT A nagyobb levágott vagy elpusztult állat/tehen, ökör/ szarvát lehúzták, lecsavarták a szarúréteget és a hegyes végére ferdén egy lyukat vágtak. Ezt fujják a- kárcsak a sípot. Nem lehet vele összefüggő melódiát kicsikarni. A pásztor gyermekek használják, egyuttal vadat is ijesztenek vele.

FŐSŰMOZSIKA A szarú-fésűre vékony rezgő celofánt vagy zsírpapírt tettek, majd ráénekeltek.

FENYŐKÉREG-CSATTOGTATÓ Tavasszal hosszú, szíjalakú fakérget hasítanak azt kétrét türik és nagyokat csattan.

FŰZFA vagy **RAKOTTYASIP**(rekettye) Máshol is készítik a gyermekek. A sima ágat körbevágják furulyánál valamivel kisebb nagyságban, mint egy furulyának olyan éket vágnak, majd gyengéden potyolják és lehúzzák a héját a fáról. Elül dugót tesznek épp mint a furulyának egyik végét laposítva, majd fujják. Csak két-három hangot lehet tilinkózni. Tilinkónak is hívják.

FINGÓSIP A fentihez hasonlóan készül, de a végét elvékonyítják és nem tesznek dugót. Ez összeszorítva visító, ruca-hangot ad.

LAPOSFŰ-KUKORÉKOLÓ Egy érdes, lapos füvet befognak a két hüvelykük közé és azt fújták, kukorékoltak vele.

A FÜTTYSZÓ A füttyszó mint jelbeszéd nagyon régi és különös jelentősége van egy olyan népcsoportnál, amelynek tagjai pásztorkodással a tágas kaszálókon, lege- lökön töltik idejük nagyrészét és ahol a távolságok igen nagyok. Sokmindenre felhasználják itt a füttyszót! Ha a kiáltás nem hallatszik akkor füttýentenek egy vagy két ujjat a szájukba kapnak és a füttyszó már is hasítja a elevegőt. Azzal hívják be az oldalról a pásztorkodó gyermeket, azzal hívnak ki a házból valakit, azzal terelik a juhokat, ijesztik a cseresznye lopó rigókat. És mennyi változata van a füttyszónak : nincs nóta, amit gyönyörűen el ene tudna "fütyörni" a guzsalyasságból hajnalban hazafelé ballogó legény. Ha kaszálás közben fogy a szusz.a kaszás fzyül, de ezt teszi unalom üzőnek pásztorkodás közben is. Óriási élmény a gyermek számára, amikor először tud fütyülő hangot kiadni a sokszor csücsörgetett szájacskáján. Va- lóságos győzelem ez. Aztán a nagyobb gyermekek bemutatják, versenyszerűen füttýtechnikájukat. Az ujjakkal kb. tizenkét féle képpen lehet fütyülni: félkéz, két ujj, egy ujj, hüvejk ujj, két kézről két ujj (mutató), négy ujjnyelvgörbítéssel stb.

Gyermekkoromban, ha sűrű erdőn kellett átmenni és féltem a rengetegben/erdő/akkor mindig fütyörtem. Egy kicsit reszketett a hang, de nem hagytam abba, amíg ki nem értem az erdő szélére. Ott a fáradságtól hanyatvágtam magam és megpihentem. Az én füttýöm elcsendesedett. De most hallottam igazán hogy az erdő felől hányféle madár éneke válaszolt az én füttýömrre.

NÖVÉNYEK, FÁK, ÁLLATOK is lehetnek játékszerek, játékok.

NAGYLEVELŰ BRUSZTURA Vizek mellett nő, nagy levelét esőernyőként használják a gyermekek vagy indiános játékoknál maszkké

SEGGVAKARÓ /rózsbogyó/ Juhsereg, pásztorok, vagy katonákat helyettesít

PÁFRÁNY v.ÖRDÖGBORDA Egy nagyobb ágnak letépik a középső leveleit, meghagyják a két elsőt és két utolsót. Tökéletes első világháborús repülőt nyernek így, amely 5-7 méterre is elrepül. Versenyeznek ezekkel.

VIZIPUSKA Boodzából vagy más üres belü növényből dugattyus vizi puskát készítenek. A locsolás mindig is vonzotta a gyermekeket.

FAÁGHINTÓZÁS Az öreg fenyőfáknak vannak 5-6 méteres lehejlő ágai. Egyet elkapnak, lehúzzák, majd visszahőkölve nekielendülnek és 6-7 métert is repülnek.

BOJTORJÁN A ragadós bojtorján bogyóit letépik, majd ráaggatják a vállukra, mint tisztí csillag, fokozat vagy kitolásból egymás hátát megrakják azokkal. Főleg gyapjú ruhából nehéz eltávolítani a bojtorjánt. Mások meg kitüntetések, érmek gyanánt használják.

VIRÁGBÓL koszorút fonnak a lányok és nagy nyakláncokat, karpereceket. Közben énekelnek, táncolnak.

PAPVIRÁG vagy **MARGARÉTA** Szemfényvesztő játék. Valaki a kezébe vesz egy hosszúszerű papvirágot. Észrevétlenül a szárát megsodorja, majd azt az egyik ujjával szorítja és közben lassan engedgeti arra a mondókára, hogy " Sirülj kicsi papvirág/ Sirülj kicsi papvirág/ " A kisebbek bámulják a mutatványt.

SÁSKAHERÉLÉS Elég durva, kitoló játék, sokszor sírással végződik. Nyáron egy ravaszabb gyermek elfog egy kövérebb sáskát, azt a potrohánál átszurja egy kemény fűszállal vagy vékony drotallal. Egy kisebb gyermek elhiszi, hogy az ő segítségével és ha behunyja a szemét, a nagyobb egy perc alatt képes megherélni a sáskát. A kis gyermek két tenyere között tartja a sáskát nagy izgalommal és most jön a kitolás: a nagyobb hirtelen összecsapja a kicsi két tenyrét és a gyermek nagy csalódására és utálatára, ellepi őt a csúny a sárga lé. A poruljárt gyermek sir, a nagyok meg vihognak.

CSIGAVERSÉNY Tavasszal a gyermekek megfelelő helyről nagy éticsigákat válogatnak, kijelölnek egy sima helyet, sorba állítják a csigákat és kezdődik a csigamenetelő verseny. Szabad bízgatni, irányítani, persze azt a csigák fel sem veszik! Fogadásra megy.

CSEREBOGÁR Tavasszal, amikor megjelennek a májusi cserebogarak, a nebulók megfognak egy cserebogarat, vékony drotallal vagy cérnával/tüvel/ átszúrják a potrohát, hogy a szárnyát meg ne sértsék. Egy lábát kitépik, hogy sántítson. Elindítják egy irányba, felrepül, de a kötéstől nem szabadulhat, így kering percekig a fogoly repülő, zümmögő zajjal. Az iskolában is kipróbálják, órazavarni kitűnő.

BERBÉCS vagy **KOS VEREKEDTETÉS, LOVAGLÁS** Minden seregnek megvolt a maga berbéce. A pásztorok a maguk állatát szembeállították egy másik berbéccsel és azok elkezdtek verekedni, hogy csak úgy csattogott a szarvuk. 5-6 méter távolságra állították, a berbécek még visszahúzódtak, majd összecsaptak. Verseny volt ez, egyikük győzött a gazdája öröme. Úgy is versenyeztek, hogy a gyermekek berbécs hátra ültek, s mint valami mini lovakon száguldottak egy megadott cél felé.

KUTYAKÖLYÖK VEREKEDTETÉS A pásztor gyermekek egyivású kutyakölykeiket összehergelték, azok sokszor véresre harapták egymást, de itt is került egy győztes és az volt a fontos.

Talán fontossági sorrendben először kellett volna szólnunk az olyan legrégebb játékszerekről, amelyekkel a gyermekek utánozták a felnőttek bizonyos munkafázisait. Ezek közül megemlíteném a következőket:

KICSI LAJTORJÁS SZEKÉR Minden fiúgyermeknek a nagyobb testvére vagy az édesapja faragott egy mini szekeret teljes felszerelésben, ellátva kerekkel, lajtorjával stb. amivel szállítani is lehetett bizonyos dolgokat. Elébe kis ökröket is

faragtak. Ez működött, kerekjei voltak, a kis gyermek a szegeletben egész nap eljátszódott vele: megpakolta, szállított, lepakolt, majd kezdte újból. Fennhangan hajtotta az ökröket, ostorral. Ahogy nőtt a gyermek, nőtt a szekér is. Ekkor már olyan kicsi szekere volt a gyermeknek, amivel csak kinn játszhatott. Ezzel hordta be a fát a favágóról és így egy lépéssel közelebb került a munkához.

KICSI KASZA A 10-12 éves gyermek alig várja, hogy nagyobb legyen! A kaszáló apa körül ténfereg, elkéri, próbálgatja a nála kétszer nagyobb kaszát. Erre fel minden apa kis kaszát szerel nyélre a fiúgyermekének. Ezek utánozták az apjukat, először csak letaposták a fűvet de nem tudták rendesen lekaszálni. Az apa és a felnőttek nem dorgálták ezért a gyermekeket, sőt dicsérték és ezzel munkára nevelték azokat. Két-három év múlva az apa örömeire, már hasznos munkát végeznek, segítenek a kaszálásban is! Erről így mesél Tankó József/Jáni/ 1918-ban született adatközlő: "Tizenkét éves lehettem, amikor apám szerelt nekem egy kicsi kaszát, csak úgy játékból. Én addig mind jártam a fejire, hogy meg kellett enekem azt csinálnia. Na fiam ezt a játékot akkor úgy a kezembe vettem, hogy ma, 81 évesen se tettem le!"

A kaszálás soha nem volt könnyű munka. Tankó Péter/Bitang/1898-ban született adatközlő meséli:"

"Nagyapámmal kaszáltunk az oldalon, én olyan tizenkét éves fickó lehettem. Úgy láttam, nagyapám mindig könnyedén, élvezettel vágja a fűvet. Én pedig izzadtam, mint Gerő a nyújtópádon. Mondom is neki:

-Jaj, nagyapó, olyan meleg van, úgy meguntam a kaszálást, már egy hete kaszálunk!

-Én, fiam 75 esztendősen vagyok, már régecske, hogy kaszállok, de soha nem szerettem a kaszálást. Bolond aki az ilyen nehéz munkát szereti! De muszáj csinálni!"

MÁS JÁTÉKOK és MUNKAUTÁNZÓK : kicsiszánkó, tiló, szövőszék, csörlőkerék, ezekkel utánozták a felnőtt asszonyok munkafázisait. Az ötvenes évek után gyakran utánoznak más felnőtt munkákat is: boltoznak, tanítónőznek, iskoláznak, doktoroznak, anyáznak, apáznak, csendőriznek, szobákat rendeznek be deszka végből összerakott "butorokkal" Sok ügyességet, önállóságot és ötletességet követelnek ezek a játékok. Képesek naphosszat bütykölni ezekkel. A hatvanas évektől az üzletből is már vásároltak apró mini butorokat és a lányok azzal rendezték be a mini szobákat.

Már a század derekától vásároltak a búcsúkon/erről már tettünk említést!/ ügyeskezű faragóktól főleg fa, de más anyagokból is készült ötletes, mozgó játékokat. Ezeket vagy a gyermekek könyörögték ki maguknak ha jelen voltak a búcsún, vagy búcsúfiaként hozták a nagyobbak. Ilyen alkalmak voltak a Mária-Magdolna búcsú-Gy. Középkoron július 22-én, Szent András búcsúja Gyimesfelsőlokon- nov. 30-án és a Csíksomlyói Pünkösdi búcsú, ahova legalább egyszer-kétszer minden gyimesi csángó gyalog elzarándokolt és Somlyó az ő csodatevő Máriájával itt Róma után a legszentebb helynek számított. Ezekről a búcsúkról hoztak talpraajancsikát, madarakat, amelyek keréken forogva szárnyaikat csattogtatták, lepkéket, nyuszikat. Aztán a hatvanas években megjelentek itt is a felhúzzható, doboló bádóg figurák, műanyag labdák, állatok, autók. De főleg a

gyermek életébe betört a fuball. Mielőtt még ezekről beszélénk,,szólnunk kell egy sor olyan játékról, amelyekhez semmilyen játék eszköz nem szükségeltetett, csak ügyesség és erő.

BAKKECSKÉZÉS Fiúk játszó pásztorok között, de az iskolában is. Egy fiú legugol,"kecskét formál". A szaladó fiúk a gugoló hátára támaszkodva, átugornak rajta, majd ők is elególnak. Így nő a kecske, de hátulról fogy is, mert egy játékos többször gugol és ugrik.

OSTORCSAPÓZÁS A fiúgyermek összfogva a kezüket egy hosszú láncot alkotnak. Az oszlopot egy erősebb fiú vezeti. A végére kisebb gyermekek kerülnek

Kigyózza, kandargózza megindul az oszlop, mint egy ostor. A nagy kanyarokban az

utolsó kilengése, sebessége sokkal nagyobb, valósággal repül az utolsó, lába sem éri a földet. Ha valahol megszakad az oszlop, az utolsó gurulnak. Mezőn, legelőn, pásztorok között játszó, néha az iskolában is szünetben.

KUTYAKALANGYA Két-három fiú összeegyezik, kinéznek egyet, arra rárohan-

nak és egyikük elkiáltja magát: "Ide,ide a kutyakalangyába!" Egymás hátára ugranak, nagy "kalangya" keletkezik, a legelső alig jut elevegőhöz. Alkalmi játék.

DUNGÓZÁS Szintén fiúgyermek, de legények is játszó, mezőn, pásztorok között de a fonóban is. Sőt játszó az iskolák kollégiumaiban is estéknél. A hunyó egyik kezét, tenyerével kifele fordítva az oldalára tette, a másikkal eltakarta a szemét. Körülötte 6-6 ynyüzsögtek, zümmögtek, akárcsak a dongók. Valaki jót szózott a hunyó tenyerében, mindenki úgy tett, mintha ő ütött volna. A hunyó ki kellett válassza a sok közül az ütőt. Ha nem találta el, újból hunyt, ha eltalálta, akkor az illetővel helyet cserélt.

VADKACSÁZÁS Ennek a játéknak a nevéhez semmi logikka nem kapcsolódik. Kört fognak,régen szörlabdával, később gumilabdával, a dobó céloz és ha eltalál valakit, az kiáll.

SEGBÁLOZÁS Fius, durva játék,mindenhol lehet játszani, de régen a fonóban

üzték. Más székely vidékeken is ismeretes. Valaki helyetfoglalt egy széken és a hunyó fejét lábaközé fogta, két kezével eldugva a szemét.Haton-heten a játékosok izegtek- mozogtak a hunyó mögött, közben valaki jót szózott a hunyó fenekére. Az rögvest megfordult, de mindenki mimelte az ütést és nehéz volt kitalálni ki is a tettes. Ha még is eltalálta, helyet cseréltek, ha nem, ott ült, amíg kékre verték a fe- nekít!

HÚZD MEG, ERESZD MEG Máshol is ismert záloghagyó játék. A nagyobb fiúk és lányok közösen játszó, akiket már legyezget a nemiség szele, akiket már vonz a másik nem. Van egy bíró. Fiúk, lányok körbeállnak és félkézzel megfogják a nagy kendő szélét.A bíró mondja nagy szaporán:"Húzd meg, ereszd meg,húzd meg"... és hirtelen rámutat valakire . Ha az illető fordítva reagál, akkor zálogot hagy. Amikor mindenkinek záloga van, egy segédbíró kérdi, miközben a letakart zálogok közül egyet a kezében tart: " Mit ítél a bíró annak, akinek a záloga a kezében van?" Ötletes, vicces ítéletek születnek, amelyek szórakoztatják az egész közönséget pl.állatot utánoz, elismeri, hogy ő nagy számár, vagy ha fiú, megcsokolja ezt és ezt, vagy szerelmet vall,verset mond, stb.

REPÜL A, REPÜL A Az előzőhöz hasonló zálogos játék, máshol is ismerik. Áll közében egy játékvezető, a játékosok, fiúk, lányok vegyesen, körbefogják. A játékvezető igyekszik becsapni a játékosokat. Gyorsan mondja a következő szöveget: "Repül a, repül a, repül a ...fecske,kecske stb. A két mutató ujját hirtelen felemeli és ha olyant mondott, hogy valóban repül, akkor a játékosok is ,

majdnem vele egyidőben felemelik a két mutató ujjukat.Egymásután gyorsan hason- ló hangzású szavakat mond pl. fecske,kecske , golya, óra stb. Mindig akad aki téved, elsijeti a dolgot nagy buzgóságában , vagy esetleg elkésik és akkor rögvest zálogot ad. A zálog kiváltás úgy történik, mint az előző játéknál.

CSALÓKA-HÁBORÚZÁS Háborus játék, főleg a fiúk játszották, 12-15 éves srácok, de éppen úgy mint a nagyok háborújában, itt is kerültek önkéntes növérek, akik a "sebesülteket" gondozták, kötözték. A falu környéki gyérb, szelhas erdőben játszották. Főleg a patakokon valamikor az erdők a házakig nyúltak be. Két csapatra oszlottak, magyar és román, később magyar és orosz hadseregre.Volt ott határ, tisztikar, a nagyobb gödrök voltak a lövészárkok, a lövegek pedig a fenyő csalókák, fenyődobozok voltak. Létezett előőrs, előfutár, kém egyszóval minden ami egy jó kis háborúhoz szükségeltetett. Titkos a csapatok elhelyezése, de a kémek arravalók, hogy azt felderítsék. Egy adott pillanatban összecsapnak, dobálják egymást csalókával. Nem veszélytelen ez a játék! Területeket foglalnak el, foglyokat ejtenek, azokat vallatják és mint minden háborúban, itt is győzteseket avatnak, békeszerződéseket kötnek. Általában a magyar győzött, de mint a történelemben bizony a fordítottja is megesett

SZÁMHÁBORÚ A fenti játéknak egy újabb stílusú változata. A játékosok számot viselnek .A számok kiáltásával, ha az valós, egyik fél lelövi az ellenség katonáját aki azonnal fogoly lesz.. Így lassan elfogynak, gogságba esnek a "katonák",valahogy úgy mint a Donkanyarnál. A befejezés egyezik az előbbi játékéval.

FEKETEEMBEREZÉS Gyakori,elterjedt játék, Háromszéken és Csikban is ismerik. Változatai: Ördögözés, Gonoszozás. Fiúk, lányok játszik vegyesen úgy tíz- tizenkét éves korig. Középkorú adatközlők, de mai gyermekek is ismerik. Az itt legismertebb változatát írjuk le. Szereplői: fekete ember(ör- dög), anya, gyermekek. A fekete ember elrejtőzik a pincében vagy régebbi bebújt a verembe. Az anya otthon maradt, a gyermekek pástorkodni vagy iskolába mennek. Hazaérkeznek és éhesek. Az anya leküldi őket, hogy hozzanak fel káposztát. A fekete ember egyet mordul és a gyermekek elszaladnak. Az anya ismét leküldi őket pityókáért. A fekete ember újból mórog. A gyermekek lehívják az anyjukat. Az megkérdezi:

- Ki az ?
- A fekete ember.
- Mit iszik?
- Embervért.
- Mit eszik?
- Emberhúst.
- Mibe takarózik?
- Emberbőrbe.
- Hány órára jó ki?

Ekkor mond egy számot a fekete ember. A gyermekek körbeállnak és mondják a számokat. Akire esik a fekete ember száma, abból lesz az új fekete ember.

KICSIKENYEREZÉS Gyakori játék, már a század elején is játszották fi- uk, lányok vegyesen, úgy tizenkét éves korig. Nagyobb udvaron, réten játszik, az iskolában nem, tehát nem onnan terjedt

el. A legegyszerűbb változatát írjuk le. Sorjába, egymásután leültek a földre szétterpesztett lábakkal és testközelben. Hat-heten játszották. Elül állt két dobó, egyik angyal, a másik meg az ördög. A dobók két szálkából egy keresztet tesznek az ülő gyermek elé. Megsült a kenyér, dobjuk ki-volt a parancs és az angyal, meg az ördög megfogták az elöl ülő gyermek kezét, lábát és előre dobták. Ha úgy sikerült kidobni, hogy a kereszt nem mozdult el, akkor az angyalok seregét, ha meg elmozdult akkor az ördögökét gyarapította. Azután a két csapat kulcsot dugott, rejtett valahová a saját területére. Egy adott jelre keresztet kezdtek a másik csapat kulcsát. Aki először megtalálta, hangosan kiáltotta az egész csapat: "Megkaptuk az ördög kulcsot/ Megkaptuk az angyal kulcsot"! Az illető csapat győzött. Még ismernek más változatokat

HÁTULSÓ PÁR ELŐRE FUSS Elterjedt sportos, kergetőző játék. Az iskolában játsszák összelavasszal, de a gyermekek ha ünnepnapokon összegyűlnek többen, akkor otthon egy nagyobb udvaron, réten is játsszák. A játék változatai ismertek Háromszéken, Csikban és Gyergyó vidékén is. A gyermekek párosával sorba állnak, igyekeznek jófutó párt választani. A sor elején rájuk leselkedik a macska. A hirtelen elhangzó kiáltásra, hogy "Hátulsó pár előre fuss!" megindul a hajsza. A macska igyekszik mindig a pár között lenni és valamelyiket elkapni. A játékosoktól függ a siker. Ha egyiket elkapta a macska, azzal párt alkotott és a másik lett a macska.

CEKALÁROM CEKAPECC, A MACSKA MARDJON MEG

Az előbbi játék egyik változata, az iskolából terjedt, az udvaron vagy nagyobb kertben játszották 9-12 év körüli gyermekek vegyesen. Csak a haj - szá indító szöveg változik, amely jel ad a pár szaladására. A címben lévő szövegre indul a hajsza.

CSÜRKÉZÉS Az orostorcsapózás egyik változata. 9-12 év körüli gyermekek játsszák ismert játék a más magyar vidékeken is. A gyermekek megfogják egymás kezét, láncot formálva. Egy erősebb, nagyobb gyermek vezeti a láncot. Kineveznek egy ült, aki el kell, hogy fogjon egy csirkét. A kijelölésre valamilyen kiszámolós mondókát használnak. Kandargóznak mint a kigyó, az utolsó gyermek igyekszik szabadulni a ragadozótól. Lábai alig érik a földet. Sok ügyességet igénylő sportos játék.

VONATOZÁS Becsapós vagy kitolós játék. Valaki, aki még nem ismeri a játékot, a szobában marad, fordítva, az-az a hátuljával előre, felölti a kabátját és egyik kabátujjba nem dugja bele a kezét. Azon pöffögött, mint egy vonat, odatapasztva szorosán az arcát. Az ígéret az, hogy így igazi vonatot fog látni. Egy ajtón kívüli gyermek vizet önt a kabátszárába, a poruljárt köpköd, prüszög, hápog a többiek rosszmájú örömére. A poruljárt nem kérkedik senkinek a kitolásról, és arról álmodozik, hogy ha majd ő is megnő, valaki-vel majd ő is elbánik!

FÜSTERESZTÉS Szintén becsapó játék. A nagyobbak elhiteik egy kisebb gyermekkel, hogy képesek a szemükből füstkarikákat eregetni. Szivar, mégpedig égőszivar van a huncut kezében. A kiszemelt gyermek behunyt szemmel erősen összpontosít, egy idő után a másik gyermek szeméit vagy fülét nézi, s közben várja a füst szivárgását, kezeit előre nyújtva, mert ez a szabály! Közben a nagyobb lókötő megégeti a kisebb kezét az égő szivarral.

ÜSTÖZÉS Ez is kitoló játék. A nyári szálláson, a kalibánál ott lóg, fela - kasztva minden tűzhely felett a kormos puliszkafejtő üst. Egy nagyobb nebuló leültet sorban három- négy kisebb gyermeket, kezébe veszi az üstöt és elhitei a kicsikkel, hogy ha behunyják a szemüket és figyelemmel kísérik az ő mondókáját, félig lesz az üst kedvenc ételük, az üstbe-tejjel. Értelmetlen szöveget berbetyil, közben istenesen bekormozza a kicsik ártatlan arcát. A nagy kacagásra kinyitják ők is a szemüket, az üst üres, de az arcuk korom fekete!

BAKFÜTTYÖZÉS vagy **KECSKÉZÉS** Elterjedt játék, igen sok változata ismeretes. Csak fiúk játszóak. Egy közülük kezeit a térdeire téve, kicsit előre hajlik, mint egy kecske. A fiúk sorba állnak, majd szerre átugranak a kecskén. Aki ugrott, az is kecskét formál, a kecske egyre nő, majd összeomlik, amikor már nem tudják átugorni. Előbb már láttunk másnéven egy ugyanilyen játékot.

AKINEK LEGHAMARÁBB MEGLÁTOM A... Pásztorkodás közben játszóak, a gyermekek, fiúk, lányok körbeülnek a földre. Van egy játékmester, aki elkezd a mondókát: "Mit játszodjunk, csenget, bomgot, békalábat, aki - nek leghamarább meglátom a...a...a..." és mond egy testrészt, amit ellehet rejtteni, de úgy mondja, hogy közbe másra mutat és így becsapja a játékosokat, majd így folytatja: "az eszi meg a falu szarát!" Gyors reagálásra van szükség, mindig valaki elkésik és annak jóévtvágyat kívánnak.

AKI A LEGHAMARABB MEGSZÓLAL Csendkirályozásnak is nevezik. A csapat körbeül, de most a játékvezető a következő szöveget mondja: "Figyelem, figyelem! Aki a leghamarabb megszólal, az zálogot ad" vagy egysze -rűbben" az eszi meg a falu szarát!" Mindenki integet, grimaszkodik, hogy valakit szóra bírjon.

SIRÜLJ KICSI SZÉK... Nagyobb fiúk és lányok játszóak, de a legények is a fonóban, mert itt csókra van kilátás! Középre állítanak egy fejőszéket. A játékvezető és a széken ülő között a következő párbeszéd zajlik:

-Sirülj, kicsiszék!

-Nem tud.

-Meddig?

-Keddig.

-Mit vár?

-Csókot./almát, barackot, ölelést stb./

-Kitől?

Mond egy nevet, s az végrehajtja a kivánságot. A nagyobb gyermekek is, akárcsak a legények, leányok, "csókot várnak" hiszen már elindult a nemek közötti vonzalom!

KÚTBA ESTEM, KI VESZ KI Szintén zálogos játék- változat.

BÜZÖZÉS Ismert labdajáték, már a harmincas években is játszóak, szőr -labdával. Más vidékeken is ismerik egyes változatait. A játékhoz nagyobb tér szükséges. Két csapat van: egyik a benti, vagy ütő, a másik meg a kinti vagy fogó. Téglalap alakú pályán folyik a játék. Az egyik szélén egy- egy adogató, tőlük 25 méternyire van a kifutó. Ütés, dobás, fogás, mind-mind roppant ügyességet követel. Hasonlít a román OJNA játékhoz. Nem az iskolából terjedt el, igazi falusi játék volt. Ma már nem játszóak.

ÜLÜZÉS Elterjedt játék, csoportos kergetőzés, több változata ismeretes Háromszéken, Csíkban és máshol is. Az ülők becsapnak a galambok közé, foglyokat ejtenek, újra kirajzanak.

VIRÁGOZÁS Főleg a leánykák igen kedvelt játéka, de a kisebb fiúk is gyakran beállnak játszani. Tavasszal a réten, mezőn, pásztorkodás közben játszóak. A játékosok sorba leülnek a földre és mindenki egy valamilyen virág- nevet kap. Először az angyal érkezik:

- Cin, cin, cin/csengetés helyett/

- Ki jár itt?
- Az angyal az arany lapáttal.
- Mit keres?
- Virágot.
- Milyen nevezetűt?

Ha eltalál egy nevet, azt viszi magával. Persze igyekeztek ritka virágneveket adni. Ha enem talált olyan nevű virágot, akkor a válasz "nincs" volt és jött az ördög az ő szövegével:

- Dur, dur, dur.
- Ki jár ott?
- Az ördög a mocskos lapátjával.
- Mit keres?
- Virágot.
- Milyen nevűt?
- Bazsarózsát/vagy mást/ Ha volt olyan, vitte. Ha nem akkor megkapta a választ: - Kiszáradt.

A végén egy vonal két oldalára álltak,mint a kötélhúzáshoz, megfogva egymás kezét. Az győzött, aki több virágot vitt.

PAOMACSKA Hunyocska- szerű játék. Egy gyermeknek elkötik a szemét, ő a papmacska. Jól megforgatták, körbefogták és össze-vissza kiabálták : "Erre, erre, papmacska!" Addig szaladt, amíg sikerült egyet elkapni, bekötött szemmel is. Az lett a papmacska.

ITT ZEREG AZ ARANY GYŰRŰ A szabadban játszották 10-13 éves fiúk és lányok vegyesen. Leültek egymásmellé a földre . Volt egy osztogató. A gyermekek összetették a két tenyerüket mintha idádkoztak volna. Az osztó valakinek a kezébe csusztatta a gyűrűt, a többinek csak mímelte az osztást. Még a játékosok sem tudták, kinél is van a gyűrű. Az osztó a következő szöveget mondta az osztásnál: " Me neked es, me neked es,

Hogy maradjon még nekem es."

Volt egy hunyó, aki a sok mozgó kéz közül ki kellett találja, hol van a gyűrű. Közben éktelen, hivatkozó zajjal ezt zengte a gyermekcsereg:

" Itt zereg az aranygyűrű

Itt zereg az aranygyűrű"

Ha megtalálta valakinél a gyűrűt a hunyó, az illetővel helyet cserélt.

KELJ FEL JANCSI Párbeszéd, tréfás játék. A gyermekek egy vonalba állnak, tőlük 8-10 méternyire áll a játékvezető. Egy közülük lefekszik. Következik egy párbeszéd:

_ Kelj fel, Jancsi!

- Hány órára? A játékvezető mond egy számot. Előzőleg minden játékos számot kapott. Mindnyájan a játékvezető fele tartanak. Van tetű, bolha és sáska- lépés, mindenki a maga

ritmusában halad, a játékvezető ítélete alapján. Lehet csalni, de ha észreveszik, az illető visszamarad az induló helyig! A nyertes az, aki hamarabb elér a célig. Ő esz a következő Jancsi.

SZEGÉNYEMBEREZÉS Legfeljebb négy játékos szükséges : egy szegényember, egy király, egy bíró és egy tolvaj. Ezeket a neveket ráírták egy-egy cédulára és mindenki, amit kihúzott, az volt a szerepe. Régebb jelek voltak: falevelek, füvek, kicsi kövek, ami a kézügybe került. A választás után a szegény embernek ki kellett találnia, ki a tolvaj. Ha eltalálta a tolvajt, azt a király és a bíró megbüntették, ha nem találta ki a szegényember, akkor őt büntették meg. Addig játszották, kitalálva sok mókás büntetést, ameddig csak beleuntak.

HÖNGÖRGÖZÉS Majdnem mindenik ház hátsó udvara addig nyúlt hátra - fele, ahonnan már a lejtő, az oldal kezdődött. A 7-8 éves gyermekek kedvenc játéka az volt, hogy kimentek az oldalra és onnan nagy visítózás közben behöngörgöztek, versenyezve. Sokszor elszédültek, sőt megtörtént, hogy este, az anyák nagy aggodalmára hányingerük volt. De ki tudta volna megállítani őket, hogy reggel ne kezdjék újra?

PÉNZEZÉS A fiúgyermekek tiltott szerencse de egyuttal egyes változatai ügyességi játéka is. Az iskola udvar egy félreeső sarkában, otthon a csürbe vagy a házhátánál, sőt sokszor hazamenet közben félrehúzódnak valahová és előszeretettel üzik ezt a játékot. Öt-hat 12-12 éves gyermek alkot egy csapatot. Több változata ismeretes:

a/ Mindenik játékosnak van egy félmarék apró pénze. Egy deszkadara - bot lejtőnek állítanak és szerre gurítanak egyforma pénzekkel. A sorrendet eleve megállapították és a lényeg az, hogy minnél több pénzermét be tudjon fogni. A mérték sántaarasz volt. Olyan ügyes gurító is volt, aki egy forduló - ban 3-4 pénzt is vitt.

b/ Egy nehezebb változat szerint megadott célpontba/gödör stb./gurítot - tak, esetleg célba dobtak. Így is lehetett nyerni, kézügyességet követelt.

c/ Egy más változat szerint kemény falhoz vágták a pénzt, akkor vitt az illető, ha sántaarasznyira közelített más pénzekhez.

KÜZSDÉS /BIRKOZÁS/ Ennek is több változata van. Sportos, erőt fitogtató játék. Ebből gyakran harag is származik, ha valaki nem akarja elismerni, hogy nálanál is van erősebb gyermek! Létezik karból küzsdés és derekból küzsdés. Bizonyos szabályokat állítanak pl. szabad-e akasztani, bogot vetni stb.

A JÁTÉK MINT HAGYOMÁNY ÖRZÉS - MINT NÉPKÖLTÉSZET

A fentiekben láttuk, hogy a gyermekek időközben a korhoz kapcsolódó játékokat találják ki, ha kell újítanak. A játéktár is, és itt gondolunk a játékokra és az eszközre, időnként változik. De vannak játékok, amelyeket nemzedékről - nemzedékre átmentenek és éppen mint egy népdal, ez sem ismeri a kort, áttelebeg a századok felett. Ezeket már folklornak tekintem! Sok közülük népköltészeti darabokká csiszolódott. Gondoljunk csak a mondókákra, amelyek a játék szerves részei!

Itt először is a GYERMEKLOKODALOMRA és a SERKETÁNCRA gondolunk. Mik is ezek, játékok vagy már hagyományos szokások? Azt hi -

szem, mindkettő! Mert játszik, átél, utánoznak valamit, ami a felnőttek életének egyik legfontosabb eseménye. Sok résztvevőt foglalkoztató szerepjáték. Teljesen utánozták a felnőttlakodalom hagyománykörét. Felejtethetetlen és hasznos játékok voltak ezek, itt tanultak táncolni, énekelni, utánozva a nagyokat, lassan - lassan belopakodtak azok világába. És ne feledjük, hogy a későbbi jó szószólók, a gazdák is, akiknek olyan nagy szerepük van a lakodalmi ceremónia

levezetésében,itt tették az első lépéseket. Tankó József/Jáni/ a következőképpen beszél erről: "Én má 14 éves koromban elkezdtem gazdáskodni a gyermek- lakodalmakban, s a mai napig folytatom azt." És mi megjegyoznők, hogy nem is akárhogyan, hisz az egyik leg-eresettebb lakodalmi gazda volt itt, Gyimesben/1995/ A gyermekek innen ismerték a kb. 35 féle helyi táncot! Sajnos, a 60-as évektől kimaradtak ezek a gyermeklakodalmak. Ugyanez a helyzet a serketánccal is, amelyről már elébb szoltunk. Ez az aprók, a serkék tánca volt, ahol átvették a felnőttek szerepét. Itt említem meg, hogy a tánc tanulásnak is fokozatai voltak: csürben, seprűvel, pálcával, nagyobb leánytestvérrel, esetleg az anyával próbálták az első lépéseket. Csak azután mentek, mertek táncolni a serketánccban. És így, észrevétlenül, lassan besétáltak a felnőttek világába! Visszatérve a serketánchoz, maga a tánc és az egész ceremónia is, játék, szereplés. De vajon a játék szó meddig ragozható, mi is a játék, van- határ az élet minden területe és a játék között. Egy nagy költő/Arghezi/ hogy ne ijessze meg gyermekeit a halállal, metaforikusan játékról bezyél, bújocszázásról, amikor ő majd elrejtőzik egy időre. Sok nyelvben a tánc is játék! De a sport is játék! Akkor hogy ne lenne a gyermeknek minden lehetséges mozgás ,tárgy játéklehetőség? Hisz a kert végében,ahol folydogál a patak, a gyermek képes egy idomtalan forgácsdarabot órák hosszát úsztatni. És ki tudná megmondani mi ez a forgács: aranyhal, vagy luxushajó? És a gyermek boldog. Akármilyen világban a játék boldogságforrás! És néha menekülés a kegyetlen valóságból. Ki ne látott volna rongyos, cigánygyermeket önfeledten játszani ? De az utcagyerekek is játszanak, mert a gyermekből nem lehet kiszakítani a játékot. Milyen jó is lenne, ha a felnőttek is tudnának játszani, szívből kacagni! A gyermekek ma, sajnos, nem ismerik elődjek gyönyörű táncait. Imitt- amott avannak próbálkozások a serketáncok felélesztésére.

A verses mondókákat, kiolvasókat, csúfolódókat szintén ebbe a csoportba sorolnám, hisz ezek már népköltészeti darabok és folklorra ötvöződtek. Különböző változataik más vidékeken is ismeretesek. Itt a leggyakrabban előforduló versikéket említem, amelyeket a harmincas években, de még ma is előszeretettel mondanak a gyermekek.

1. Gyertek, gyertek gyermekek / Kását főztem, egyetek!
2. Kása, az Isten áldása/ Ha Máté meglássa /A beledből es kiássa.

Máté egy örmény kereskedő volt itt a 40-es években-"kicsi magyarvilágban

3. Péter,Péter polcon/ Kéri macska nyolcon/
Ha nem adja nyolcon/ Maradjon a polcon.
4. Én lementem a pincébe túrót csipegetni
Utánam jött édesanyám jól megveregetni
Nád közü bújtam/ Nád sípot fűjtam/
Sípom mondta di-dó- dó /Te vagy a húnyó!
5. Én, te, ő/ Mi, ti, ő/ Ki a nagyobb számár, én vagy ő?
6. Elöl megy az Úr/ Ki a szarba túr
Utána a kapitány/ Ki a tyúkszarba pipál/
7. Én vagyok én/ Te vagy te/ Ki a nagyobb számár, én-e vagy te
8. Hétfő hetibe/ kedd kedvibe/ Szereda szeribe/ Csütörtök csüribe/
Péntek pitvarába/ Szombat szobájában/ Vasárnap az Isten házában/

9. Budapesten volt egy bolt/ Abban mindenféle volt/

Tű, cérna, karika/ Húnyó lettél Marika.

10. Egy üvegben ül egy törpe/ Megkérdeztem milyen színt szeretsz te/

Mond meg te/ Kis törpe/

11. Fát vágok, fát / Régi rakottját/ Fehér magyarát/ Aki velem vers/

Én is azzal vers/ Fogadjunk egy kupa borba/ Huszankettő ez/

A versike szótagolása közben fejszével, vagy bicskával vonalakat húz a mon- dó és 22 vonal lesz a végén!

12. An, tan, ténusz/ Szö, reke, tenusz/ Szö, reke, tüki/Emi, péni,jupi,téni/

Effer, gaffer,,gumi, váni./ -Értelmetlen kiolvasó szöveg.

13. Tü, tü, tü/ Ekere, mekere/ Falat lett a nyelvemre/ Ragadjon a vén cigánné seggire / nyelvvestől!!

14. Elment a pap almát lopni/ elfelejtett zacskót vinni/

Lehúzta a pap a gagyát/ Abba vitte el az almát/

15. Ettem, ittam, jól laktam/ Majdnem, hogy ki hasadtam!/
16. Hogy hívnak? - Kááruuly.

Mikor nőszülsz? - A nyáároom. / hány párnád van? -Háároom.

Macskafeleselgetés.

17. Egy, kettő, három, négy /Bandi Józsi hova mégy/ Én a boltba tubákért/

Három lábú leányért/

18. Csere, bere, fogadom/ Többet vissza nem adom / ptü, ptü, ptü

19. Madarak voltunk, földre száltunk/ Búza szemet kapirgáltunk/

Egy, kettő, három/ Te leszel a párom/

20. Madarak száltak szárnyak nélkül/ Ágra ültek lábak nélkül/

Elrepült Péter, elrepült Pál/ Visszajött Péter,visszajött Pál/

A versike mondása közben mindkét kezére/körmére/ ráragaszt egy-egy madársosdia6soska/ levelet.Bohockodó, szemfényvesztő játék, mert köz- ben eldugja azokat a lapikat, majd "előjönnek"

21. Jó napot, jó napot/ Adjanak egy kalapot / Három lábú malacot/

22. Mit látsz, Ignác?/ Eget, földet , vaskarikát./

23. Kedden kedvem kerekedett kocsikázni, kocsikázás közben kitörött Károly kocsisom karja, kérlek kedves kollegám küldjél kilenc kiló kánfort Károly kocsisom karja ekezelésére.

24. Aki reám haragszik / Egyék békát tavaszig

Tavasz után egeret/ Mig a szeme kimered/ -Csúfolódó

25. Csóré purdi vaskandér / Kinn a segged takard bé/

26. Árulkodó Judás/ Kell-e kotlott tojás?
27. Híd alatt szekereznek / Nyelved alatt szart keresnek. /
28. Reszelő, szart eszik eszik a legelső.
29. Istán, Pista kapitány/ Fut a disznószar után/
30. Bulátott asszonyinak, bulátott gyermeke/ Nagyot szart a ház közepibe/
Sirdogál mellette. - A nyafogó gyermekre mondják.
31. Sűrű erdő,kopac mező / Pillogtató, szimmogtató/
Itt béiszom, itt megáll / Itt a kulacs itt, igyál!/
32.Álleluja, szent furulya, apám fujja nem a fija. - Paputánzó
33. Mihály, Mihály itt ne hálj/ Ha itt hálsz es lábtól hálj/Hogy gyermeket ne csinálj/
34. Péter, Péter, Péterke/ A pad alá bédergete/
Kilenc férget megfogott / A tizedik elfutott/ - Névcáfóló
35. Jóska,Jóska baboska/ Kert oldalát lefosta /
Kicsi kutya kacagta / Jóska biza lenyalta./ -Névcáfóló.
- 36.Síró böggő masina/ Sir vala, kacag vala/ A segge sipol vala./ -
37. Elöl túró művesek/ Hátul sebstejések./
38. Csángó, bángó, pinarágó/ - Csúfolkodó.
39. Magyar, magyar, macskaszar/ Tengerített kutyaszar / - csúfolkodó
40. Gyurka, Gyurka / Elfogyott a hurka ./ -névcáfóló
41. János, megfőtt a bálmos. - névcáfóló
- 42.Anacska, papnitt való vén macska. - névcáfóló
43. Utánozó majomnak szar a fizetése!
44. Ádám s Éva / Két szem szilva.
45. Tankó Péter nagyszamár / Két fülivel kalapál / - csúfolkodó.
46. Aladár, neked szarik a madár. - csúfolkodó
47. Péter pete polcon/ kéri macska nyolcon/ Ha nem adja nyolcon/ Maradjon a polcon./
48. Hinta, palinta, három véka pityóka.
49. Ketten vagytok édes egyek/ Ketten se értek meg egyet /
50. Gurucsa tekerd meg / Fokhagymával csiptesd meg ! elvarázsló mondóka
51. So-kat rak-tál bü-dös o-láh/ So-kat rak-tál bü-dös o-láh/
-Vonatatúzó, amikor az nehezen megy.
52. Úgy kellett / Káposztába hús kellett!/- kárörvendő mondóka
53. Izé megízélte izét az izé kapujában. -Arra mondják, aki nehezen beszél.

54. Holnap után, délután / Fut a pap a lé után/

A kántor es utána/ Letaszított gatyába./ -csúfolkodó

55. Ilyen macska mellett / Alunni es lehet!

56. Erre kakas, erre tyúk/ Erre visz az igaz út./

57. Ide ki a gödörbe / Kilenc kutya dögölve/ Kés , villa mellette

Aki hamarabb megszólal, az eszik belőle./

58. Eccer voltam nálatok/ Letörött az ágyatok

Ripp, ropp ropogott / Tetű , bolha szotyogott./

59. Tisza, Duna , Dráva, Száva/ Törjék el a lábod szára/ -kiolvasó vers

60. Ez elment vadászni, ez meglőtte, ez hazavitte, ez megkésztette, ez a kicsi szerencsétlen mind megette.

61. Csip, csip csóka/ Vak varjucska/ Jó volt-e a kis fiucska/

Ha jó volt a kis fiucska/ Ne csipd meg őt, vak varjucska!./

62. Gyí, gyí lovam Barassóba/ Mit veszünk ott a vásárba?/

Dobot, sípot, furulyát / Fényes szőrű paripát /

63. Nem hiszed? Mássz fel a hiszemfára/ Nézz be a Vénhiszemné valagába!

64. Ég szakadás, föld indulás / A fejedem egy koppanás !/

65. Hamar ide gyűljenek / Csipős túrót evegyenek!/-Egy gyermeket valaki a hátára szorít és a többiek elkezdik csipkedni!

Becsapós, kitolós párbeszéd

66. Mit játszodjunk, csenget, bongot, békalábat / Akinek leghamarább meglátom a...körmit/ vagy bármit/ az eszi meg a faluszarát!

67. Egyik gyermek úgy tesz, mintha keresne valamit, adiig, amig valaki megkérdezi:

- Mit keresel?

-Egy alkalmas helyet, ahol megcsokolod a fenekemet.

68. Mibe esnél inkább bele, egy kád szarba, vagy egy kád mézbe?

- Egy kád mézbe.

- Jó, de utána megnyaljuk egyik a más!

69. - Találkoztál-e a kémme!

- Melyik kémme!

- A seggecskémme!

ÉNEKES, TÁNCOS JÁTÉKOK, AMELYEKET ITT IS, MINT BÁRMELYIK MAGYAR VIDÉKEN JÁTSZOTTAK A GYERMEKEK

Nagyrészüket az iskola és ovoda terjesztette, de otthon is délutánonként játszották már a 40-es évek előtt is. Ezek ismertek az összes magyar vidékeken, ahol csak iskola létezett. Műízű szöveg , németes dallam jellemzi őket és amint Gazda Klára is említi/Gyermekvilág Esztelneken/ ezek közül sok énekes -táncos játék a német gyermekjáték-tárból került hozzánk.Közü - lük 12-14-et majdnem mindenik adatközlő felsorolt. "Kicsimagyar üdőben" 1940 körül naponta hangos volt az iskolák udvara ezektől a kellemes hangzású dallamoktól.De nem csak a ma 60 évesei, hanem azok is ismerik, akik az ötvenes- hatvanas években gyermekeskedtek. A legismertebb énekes- táncos játékok, amelyeket fiuk, lányok vegyesen játszottak:

1. Dombon török a diót, a diót /Rajta, vissza mogyorót,mogyorót/
Tessék kérem megbecsülni és a földre lecsücsülni, csüccs!
2. Elvesztettem zsbkendőmet, megver anyám érte...
3. Körbe áll egy kislányka/ Lássuk ki lesz a párja
Lássuk kit szeret a legjobban/Azzal forduljon gyorsan/
Ezt szereti legjobban/ Ezzel fordul ő gyorsan/
Vége, vége, vége mindennek/ Vége a jó kedvünknek/
4. Nyuszi ül a fűben/ Ülve szundikálgat
Nyuszi talán beteg vagy/ Hogy még egyet sem ugrassz/
Nyuszi hopp, nyuszi hopp/ Nyuszi egyet bekepott/
5. Bújj,bújj zöld ág, zöld levelecske/ Nyitva van az arany kapu...
6. Lánc, lánc, eszter lánc/ Eszterlánci cérna...
7. Zöld fű, zöld fű a lábom alatt/ Aki a legzebb lesz, tőlem csókot kap/
Ez a szépruhás lány , ez nekem nagyon tetszik/ Fordulj egyet, had látom/
Te leszel a virágom/ Igy, úgy nem bánom, te eleszel a virágom/
8. Tüzet viszek, ne lássátok/ Ha lássátok se bánjátok / Ég a rokojátok...
9. Most viszik, most viszik Danikáné lányát...
10. A gazda rétre megy, a gazda rétre megy/ A gazda ki a , ki a ,ki a ,ki a rétre megy/ A fia vele megy, a fia vele megy...így sorba amagával viszi a játékosokat, menetelve, énekelve.
11. Hetven éves öregapám most házasodik/ Összeveri a bokáját, úgy ugrándozik/ Gólya, gólya, sárgalábú gólya madár/ Régi népi táncot vettek át és a gyermekek játsszák, a felnőtteknél kimaradt.
- 12.Hegyek között, völgyek között zakatol egy vonat /
A legszebb leányok közül téged választalak/
Ezt szeretem, ezt pedig nem,/ Ezt szeretem, jőjjön velem/
13. Beültettem kiskertemet a tavasszal/
Rózsa, szegfű, liliom és gyöngyvirággal/
Ki is nyiltak egyenként/ El szeretném adni mind /De most mindjárt!

Én megveszem virágodat, ha eladod/ H a az árát te magad is nem sajnárod/ Versenyfutás az ára/ Ucu lássunk utána/ De most mindjárt! /

Megfigyelhetjük, hogy habár a gyermekek otthon még a hetvenes évek végén is nagyrészt a helyi nyelvjárás szavait alkalmazták beszédükben / héza, hujza, evel, minnyá stb./ ezekben az irodalmi kiejtés szerint énekeltek, úgy ahogyan azt az iskolában hallották. Tehát ez is bizonyítja, hogy az iskolán keresztül terjedtek el.

ÉSZREVÉTELEK A JÁTÉKOK, JÁTÉKSZEREK EREDETÉRŐL, ELTERJEDÉSÉRŐL GYIMESBEN

A fenti játékok közül vannak igazi helyi játékok is. Szembeötlő, hogy főleg a 60-80 évesek játékaik, játékszerei nagyon egyszerűek voltak, majdnem egészében a felnőttek életének, szokásainak utánzására szorítkoztak. A múlt században alig volt, aki iskolát végzett volna, sokan egyáltalán nem is látogatták az iskolát. A század elején és még nagyobb hullámban 1940 után magyarországi "tanyítókisasszonyok" jöttek a gyimesi falvakba és magukkal hozták az anyaországi játékkincs egy jó részét. Igazi tanítók voltak ezek, valódi néptanítók, akikre szeretettel emlékeznek a mai öregek. Főleg az énekes, táncos játékokat terjesztették el és azok a mai napig ismert játékok. Igaz, ma már egyre ritkábban játszik azokat, de ez nem meglepő, hisz a saját táncaink is lassan feledésbe mennek.

A verses mondókák közül is akad egy néhány helyi jellegű. De a játéktár nagyrésze közös eredetű és minden magyarlakta vidéken ismeretes, akár csak a népdalkincsünk. De még itt sem záródik el a határ: a játék nem csak ös -nemzeti, hanem egyetemes! Gondolok itt a mondókákra, vagy akár az eszközökre ! pl. nagyon régiek a krumpliból készült játékok, katonák, de mindenhol megtalálhatóak a növényből készített sípok vagy a faragott kato - nák. Néha az elnevezések változhatnak. pl. bujócska, ipi-apacs, vakmacská - zás . Gyimesben csóka nincs, de itt is éppen úgy mondják a mondókát, mint Hajdúhadházon vagy a Barcaságon : Csipp-csipp csóka, vak varjucska ...

Már leszögeztük, hogy az énekes, táncos játékok nagyrésze az iskola által terjedt. De még titok maradt az, hogy milyen úton érkezhettek az olyan játékok, mint: Virágozás, Feketeemberezés, Ülözés stb. Mert ezek bizony nagyon rég ismert játékok és a század elején és előtte a csángó ritkán moz - dult el hazulról. Az is lehet, hogy a játékok egy részét úgy hozhatták magukkal, amikor a székely falvakból idecsángáltak a legelső telepések, több mint kétszáz éve és azután is folyamatosan. Ilyen játékok, játékszerek lehetnek a Cserkabala, Lábhintá, Szórlabda, Földlopózás.

A motívumok annyira vegyülnek és vándorolnak, hogy nehéz megállapítani, melyek a helyi játékok igazából. Mi csak azt tudjuk felleltározni, hogy mit ismertek, játszottak és játszanak itt. Mert könnyen úgy járhatunk, mint azzal a gyimesinek számított népdallal, hogy "Naskalaton esik az eső / Jaj Istenem nem lesz jó idő /Elsárosodik a topánkám/ Megver érte az édesanyám/ Egyszer egy népdal-fesztiválon, pont így énekelte egy dunántúli hagyományőrző csoport, csak hogy ők a Naskalat helyett egy más hegyet említettek, mert nekük nincs Naskalatjuk! Még is helyinek tekintem az olyan régi pásztorjátékokat, mint Szórlabdázás, Földlopózás, Cikkezés, Talaboro-

zás, Csalókahaborúzás, Keccsüzés, Lábhintázás sőt a Cserkabalázás is habár erről beszél /Cserkabala/ Gazda Klára is a már említett művében. Az én véleményem az, hogy innen vitták Héromszékre ezt a játékot az odaköltözött csángók! A mondóka és kiolvasó játékkincs is nagyrészt közös.

Az egyszerű adattári felsorolás nem sokat mond, de nem érdektelen három korosztály legismertebb játékait felsorolni. A három korosztály adatközlői a

60- 80-as 35-55 évesek és a mai gyermekek közül kerültek ki.

A 60-80 éves adatközlők ismert játékaik :-Csak a leggyakrabban írt játékokat sorolom fel: Szőrlabda, Cserkabala,Lábhinta, Hinta/ a csürben/,Cikkezés, Rongybubázás,Faragott szekér, szán, ökrökkel, Osztónáta, Csölkökerék, Guzsaly,/munkafázisok utánzása/ Kéregsíp,Furulya, Vízpuska, Földlopózás ,

Talaborozás, Kégyórándítás, Vargalábozás, Seggbálozás, Dungózás,Sűrűl kicsiszékezés, Iszánkódás, Szánkózás, Futószabózás, Fuccsozás, Ostorcsa- pózás,Nyílazás ostorral, Ostorozás-csattogatás, Budokálás, Keccsüzés, Gyermeklakodalom, Serketánc, Kicsikenyerezés, Curkózás, Kútbaesés, Bojthintőzés, Kutyakalangyázás, Csürkőzés, Bicskázás, Sáskaherélés, Füttyögtetés, Maszkurázás, Küzsdés, Höngörgőzés, Szekerezés, Macskabeszéd, állatokkal versenyeztetés: Verekedtetés/kutyák, berbécsek/

A 38-55 évesek gyakori játékaik

Rongylabda, Cserkabala, Hintó, Cikkezés, Kicsikenyerezés, Fekete- embe-

rezés, Ostorcsapózás, Adj király katonát, Földlopózás, Talaborozás, Gilicsezés, Szánkózás, Famotorbiciglizés, Diótörés, felnőtt-utánzó játékok: Tanyitózás, Doktorozás, Boltozás, Apázás, Anyázás. Az iskolából elter-jtek ebben az időben az énekes- táncos játékok mint Hegyek között, Beültetem kiskertemet, Körben áll egy kislányka, Zöld fű, zöld fű, Lánc, lánc stb.

A háború táján megjelentek a háborús játékok: Csalóka háborúzás, később a Számháborúzás, Nyilaspuskázás. Az iskolából terjedtek a sportos, verseny-játékok mint Ipi- apacs, Parittyázás, Hátsó pár előre fuss és mások. Ebben az időben még gyakran játszották a következő játékokat: Kártya, Malom, Húzd meg, ereszd meg, Dobd ki, számár, Virágózás, Ország-világ, Tángyérica-babica, Kinn a farkas, Szél és vizimalmozás, Fekete- embere - zés, Ostorcsapózás, Bicskázás, Füttyögtetés és ebben az időben jelenik meg a gumilabda , a Futball és a sok vásári csecse- becse játék.

Milyen játékokat játszanak és ismernek a mai gyermekek

Ismerik a régi játékokat is , de megjelennek a bolti és elektromos játékok. A fiúknak autógyűjteményük van . És rengeteg műanyag-játék: babék, kocsik

háztartási dolgok, csúnya, idomtalan állatok! Ime milyen játékokról tudnak: Labdajátékok:futball, vollej, kézilabda, Biciglizés, Sakkozás és más bolti társasjátékok, Sízés, Korcsolyázás, Papirbubázás, Boltozás, Tanítózás, Gyetek haza libuskáim, Adj király katonát, Földlopózás, Hintázás, Talaborozás, Teknőzés, Fekete-emberezés, Kártyázás, Telefonos játékok, Húzd meg, ereszd meg, Kekszezés, Budokálás, Gumizás, Anyázás, Eldugtuk az arany kulcsot, Szegényemberezés és a már említett kiolvasó játékok: Tüzet viszek, Fát vágok, fát, Erre, erre stb. Megjelentek a bolti logikai játékok, de még mindig Földlopózna, Ostorcsapóznak,Lovaznak, Számháborúznak! Más ismert játékok: Dungózás, Kicsikövezés, Kelj fel, Jancsi! Büvöskocka, Jappán erdő szélén, Talicskázás, Virágózás. Főleg a lányok ismerik és az

I-IV osztályokban még mindig játszik a már említett énekes- táncos játéko - kat. Itt csak a legegyszerűbb játékszereket, játékokat soroltam fel. Szembeötlő, hogy egyes játékok megtalálhatóak mind a három generációnál. Ilyen pl. a Földlopózás, Ostorcsapózás, Kutyakalangya, Adj király katonát, Sűrűl, kicsiszék, Dungózás, Seggbálozás. Ugyan így sok módoka, kiolvasó, csúfolódó öröklődött és a maiak is ismerik azokat.pl. Madarak voltunk földre szálltunk, Ez elment vadászni...,Aki reám haragszik, Árulkodó Judás, Bulátott asszonynak...De

öröklődtek a kitoló , becsapó játékok is .Igy pl. mind a három generáció ismeri a Sáskaherélést, Üstözést, Füst eresztést.

A játékok tükrözték az új eszközök,foglalkozások megjelenését is pl. Autózás, Vonatozás, Doktorozás. Az apa, anya és munkafolyamatokat utánzó játékokat mind a három generációnál találkozunk. A serketánc és a gyermeklakodalom kimaradása magával hozta azt az áldatlan állapotot,hogy ma már a gyermekek nem ismerik saját népcsoportjuk táncait!

A játék kicsiben korszak, történelem is! A történelem szele besuhint az önfeledten kacagó gyermekek közé is. Hogyan? A nagy háború idején és utána a gyermekek háborús játékokkal töltötték az időt, játszották a saját kis háborújukat, amelyben voltak egymással szemben álló , viaskodó orosz , német, amerikai, román és persze magyar hadseregek. A juhók mellett azzal szórakoztak, hogy agyag-katonáknak díszes temetéseket rendeztek,mini sírokba temették őket, mini keresztekkel. Morbid játékok voltak ezek,rajtuk volt a korszak nyoma! Az ötvenes években, amikor koholt vádakkal embereket tüntettek el, akkor azt játszották, hogy megérkezik a fekete kocsí , valakit elvisznek ki tudja hová és ki tudja miért?

A mult század végén, 1897-ben , amikor a vadregényes Gyimes-völgyén az első, füstöt okádó ördögsekér, a gőzös végig pöfögött, a gyermekek új játékot találtak ki, a vonatozást. Egyesek, főleg a lányok, abban az időben soha nem ültek vonatra, de hallották a füttyögtetését, látták mint kapaszkodik kanyarog, akár egy fekete kígyó a Tatros mentén. Egész napjainkig a kicsik kedvelt játéka: egymásután fogozva pöfékelnek a füves ,pázsitos udvaron, az oldalakon mennek és na -

gyon beletudtak feledkezni a játékba. Nem volt olyan adatközlő, aki nem kapott volna legalább szidást azért, hogy belefeledkezett a játékba és amire feleszmélt, a kicsi juhserege, vagy a tehenei már heted-hét országon is túljártak. Munkaközpontú volt mindig a gyimesi társadalom és úgy érezzük a generációk vallomásaiból, hogy a játék egyfajta menekülés volt a silány vaóságból. A játék is , akár az irodalom ,képes az embert kimozdítani a silány valóságból.A fentiek bizonyítására ideírom három adatközlő megjegyzéseit a játékról:

Tankó Katalin sz. 1905 : "Én árva leányka voltam, sokat kellett dolgozni, hat- hét éves koromtól már pásztorkodtam, később szöttem, fontam, fejtem, min- dent dolgoztam. De azért amikor egy csepp időnk volt, és még pásztorkodás közben is, sokat játszottunk, budokáltunk, szörlabdáztunk, kergetőztünk, szánkoztunk, rongybubáztunk és még sok mindent folytattunk. Az iskolában is sokat játszottunk de én csak két telet jártam iskolába. Otthon volt kicsi guzsalyam, fontam, nyáron meg volt előre csak úgy játékból kicsi gereblyém, azzal takartam, gyűjtöttem én is a szénát, utánoztam a nagyokat, amíg csak én is felnőttem. Rövidre volt szabva a gyermekkorom, mert 16 évesen férjhez - adtak. Nagy ünnepeken, emlékszem, a fiuk egy csürkapura hintát köttek s ott hintáztunk. Nyáron cserkabaláztunk, egynek béköttük a szemét és hívtuk: erre vak, erre! 1916-ban egy anyaországi magyar tiszt lakott nálunk, amikor el kellett menjenek, béhívott és a bőröndjéből kivett egy gyönyörű szép porcelán babát és így mondta: Na, Kis Kató, ezt neked hagyom!" Életemben sem azelőtt sem azután meg nem örvendtem. Engem senki így nem szólított.

Ilyen szép babája itt senkinek nem volt. Mert itt ha volt arra idő, mi varrtunk rongybabát vagy ruhacsakából/zsebkendő/ csináltunk ilyen-olyan figurákat. Erőst szerettem ezt a babát, beszéltem vele, este bétakartam, hogy ne fázon. Amikor bėjöttek az oroszok, akkor menekültünk s elveszett. Háború

hozta, háború vitte. Ilyenek voltak a mi játékaink.

Tankó Károly sz. 1936 : " 1945-50 körül gyermekeskedtem. Sokat dolgoztunk de volt időnk játszani is. A legtöbbet pásztorkodás közeben játszottunk. Mi, főleg a fiúk háborús játékokat játszottunk, mert a nagyok örökké a háborúról beszéltek. Játszottuk a régi játékokat is, talaboroztunk, cserkabaláztunk, ostorcsapóztunk, földlopóztunk, kicsikenyereztünk, szánkóztunk.

Volt famotorbiciglink, ilyeneket láttunk a németeknél, csak azok rendesek voltak. Még talaboroztunk, hintáztunk, ipi- apacsoztunk, sokat játszottunk a szénában, a hijúban. A cefrékkel az iskolában olyan énekes játékokat üztünk.

Lovaztunk, adj király katonáztunk és rendeztünk serketáncot és gyermeklakodalmat. Ma ilyeneket nem csinálnak, csak rázzák magukat a diszkóban.

Egész nap ha dolgoztunk is, elig vártuk estét, összegyűltünk egy udvarra és a szép sötét este vetett véget a vidámságunknak. Elfelejtettünk minden fáradságot! Szépek voltak ezek az esték!

Póra Szabolcs 13 éves : Nagypámtól ötven játékot írtam le, édesapámtól harmincat. De mi azokból már keveset ismerünk. A nagypám egy néhány játéka : bicskázás, cikkezés ,szórlabdázás, földlopózás, faághinta, lábhinta, kutyakalangya, csürkézés. Apám kedvenc játékai: Kecskézés, sirülj kicsiszék, ostorcsapózás, talaborozás, hintózás, adj király katonát, zsirozás, korcsolyázás, és futball. Még ismertek énekes játékokat is. Én már bolti játékokkal játszom: műanyag-autó, traktor, ásó és más szerszámok, egész autó gyűjteményem van. Még kártyázunk, szánkázunk, korcsolyázunk és sokat biciglizünk. De a legtöbbet futbalozunk. Igaz, én nem nagyon szeretem, de a legtöbb gyermek csak ezt játszaná. Aztán sokat nézzük a televíziót és itt is megjelentek az elektromos játékok. A leánykák gumiznak, babáznak, fekete embereznek."

Ma óriási ipar lett a játékipar! Sok ötletes, gondolkoztató játék létezik. De rengeteg otromba meshős és furcsa állatfigurák találhatóak a kereskedelemben drága pénzért. És sok veszélyes pisztóly és puska! Mi jóra tanítanak ezek? Én azt szerettem volna felvillantani, nem tudom mennyire sikerült ez nekem, hogy milyen szép, ötletes, gazdag volt a régi gyermekek játékvilága!

Lenyüggő, mennyi fantázia van minden gyermekben! A játék hangulatát nehéz leírni, de mindenki ott zsong a gondtalan, boldog, játszó gyermekkor.

Ezekből a gyermekekből folyt az ötlet és az energia! Én nem mondom, hogy nem okosabb a mai 10-12 éves komputerező gyermek, de nem részesül abban a felemelő, szárnyaló csapat-örömmámorba, amiben a négy-öt háztól összesereglett 18-20 gyermek úszott úgy esténként a félhomályban valamelyik udvaron. A jó sötét este hajtott be a házba ,nó meg az éhség, mert az bizony nagy Úr! Akkor már pislogott bent a gerendába akasztott petróleum lámpa és a falon himbálózó árnyékokban tovább álmodtuk játékainkat, meséinket! Otthon a polcokon nem voltak játékaink. Polcaink sem voltak, csak öt- leteink és gyönyörű álmaink. Miért is tapos rá a durva élet annyi szép gyermek-álomra? Hisz azokat akkor mindig magunkkal hordtuk ,nem dobtuk el, nem untunk rájuk. A játékok álmaink voltak. Játékközben kiléptünk ebből az átkozott világból! Észrevétlenül rátértem a többes szám első személyre:

mi. Igen, észrevétlenül is gyermekkorom ösvényeit járom! Árnyékos, sima ösvények!

Ebben az írásban főleg a hangulatot szerettem volna imitt-amott felidézni.

Sport, erőfitotató, versenyző játékok akkor is voltak. De a gyermekek nem éltek ennyire az agresszív felnőttvilág hatása alatt! Mert ma ilyen agresszív- játékszerekkel vannak tele az üzletek,

mert ma a játék kereskedelem, és mit látnak naponta ezek a gyermekek a televízióban? Nagyon sok gyermekfilm tele van agresszivitással, úgy, hogy már hallottam apró gyermeket így felsóhajtani

"Bárcsak lenne egy jó kis csendes film, amiben nincs verekedés!"

Összehasonlítva a gyimesi gyermekjátéktárat más vidékek játékkincstárával, szembeötlő, hogy ezek a játékok a folklór más termékeihez hasonlóan mennyire nem ismernek határokat! Az világos, hogy a forrás közös. Csak még az nem tisztázódott, hogy a század elején hogyan juthatott ide, ebbe az elszigetelt világba a csiki, háromszéki, bihari szöveg, verses mondóka, játék? Hisz a gyimesi gyermek nem mozdult ki a völgyből. Olvasom Gazda Klára : Gyer- mekvilág Esztelneken című szép könyvében, amely a nálunk ismert ilyen tárgyú könyvek közül minden szempontból magasan kiemelkedik, hogy Esztelnekre egy Pesten szolgáló esztelneki leány hozott egy sor német eredetű elmagyarosodott énekes- táncos játékot. Gyimesből soha nem engedték a leányokat szolgálni ! Valószínű akkor, hogy ezek a játékok az iskolán keresztül terjedtek el. És az is biztos, hogy 200-250 évvel ezelőtt, amikor ide meghúzódtak az elcsángált atyafiak, akkor magukkal hozták az új otthonba a régi játékokat. Innen ered a nagy összecsengés, ez volt a közös forrás!

Arra gondoltam, hogy az adattár összeállításánál én is, mint minden valamire való gyűjtő, valami rendszerbe kellene foglaljam a játék-anyagot. De érdemes egyáltalán? Az igazi életízü hagyomány-átadás ott történik játék, tánc, éneklés közben. De így leírva a lapok majd ott sárgulnak egy múzeum adattárában. Nagyrészt kihalt anyag, úgy ahogyan lassan kihalnak a táncaink és sok sok szokásunk. Ugy, ahogyan, fájdalmas, de a helyi fiatalok megmosolyogják a híres-neves Halmágyi vagy Zerkula mozsikás , gardonyos régi- régi zenéjét.

- Hü, milyeneket játszottak akkor- kiált fel számítógépe mellett a sápadt arcú, görbehátú gyermek és tovább pittyogtat...

ADATTÁR

A három korosztály adatközlői szerint Gyimesben a következő mondókák, táncos- énekes és más játékokat ismerték -Mivel elül nagyrészüket valamilyen vonatkozásban bemutattuk, itt csak felsoroljuk azokat

1. Verses mondókák, kiolvasók
1. Gyertek, gyertek, gyermekek /Kását főztem, egyetek
2. Kása, az Isten áldása/ Ha Máté meglássa/ Hasadból es kiássa/
3. Péter pete polcon/ Kéri macska nyolcon/ Ha nem adja nyolcon/
Maradjon a polcon/
4. Én lementem a pincébe túrót csipegetni...
5. Én,te, ő/ Mi, ti,ők/ Ki a nagyobb...
6. Elől megy az Úr/ Ki a szarba túr/ Utána a kapitán/ Ki a tyukszarba pipál/
7. Kedden kedvem kerekedett kocsikázni/Kocsikázás közben kitörött..
8. Hétfő hetibe,kedd kedvibe, szereda szeribe,csütörtök csüribe...
9. Budapesten volt egy bolt/Abban mindenféle volt...
10. Egy üvegben ül egy törpe/ Megkérdeztem...

11. Fát vágok, fát/ Fehér magyarát/ Régi rakottyát...
12. An, tan, ténusz/ Sző, reke, ténusz...
13. Elment a pap almát lopni/ Elfelejtett zacskót vinni...
14. Ettem, ittam, jól laktam/ Jó hogy ki nem hasadtam...
15. Macskabeszéd...
16. Tü, ptü, ptü/ Ekere, mekere...ráolvasó, falat ellen.
17. Nyuszi, nyuszi, nyulacsám/ Ne félj tőlem nincs puszkám...
18. Egy, kettő, három, négy/ Bandi Józsi hová mégy/ Én a boltba...
19. Mit látsz, Ignác/ Eget, földet, vaskarikát...
20. Csere, bere, fogadom/ Többet vissza nem adom...
21. Jó napot/ Adjanak egy kalapot...
22. Madarak voltunk, földre szálltunk/ Búza szemet kapirgáltunk...
23. Madarak szálltak szárnyak nélkül/ Ágra ültek lábak nélkül...
24. Áleluja, szent furulya/ Apám fujja nem a fija...
25. Sűrű erdő/ kopac mező/ Pillogtató/ Szimmogtató...

Csúfolódók, civakodók

26. Aki reám haragszik/ Egyék békát tavaszig...
27. Árulkodó Judás/ Kell-e kotlott tojás?
28. Csóré purdi vaskandér/ Künn a segged takard bé...
29. Hid alatt szekereznek/ Neked kutyaszart keresnek...
30. Sirülj, sirülj papmacska...
31. Csángó, bángó...
32. Sokat raktál бүdös oláh...
33. Magyar, magyar macskaszar tengerített...
34. Nagy számár, két fülével kalapál...
35. Ádám s Éva/ Két szem szilva...
36. Annacska/ Papnitt való vénmacska...
37. Bulátott asszonyinak/ Bulátott gyermeke...
38. Aladár/ Neked szarik a madár...
39. Gyurka, Gyurka/ Elfogyott a hurka...
40. Péter, Péter, Péterke/ A pad alá bédergete...
41. Jóska, Jóska, baboska/ Kert oldalát lefosta...
42. Mihály, Mihály itt ne hálj/ Ha itt hálsz es lábtól hálj...

43. János, megfőtt a bálmos...
44. Síró, bögő masina/ Sir vala kacag vala...
45. Elül túrómüvesek/ Hátul sebestejesek...
46. Istán,Pista kapitán/Fut a disznó szar után...
47. Utányozó majomnak szar a fizetése...
48. Én vagyok én/ Te vagy te/ Ki a nagyobb számár/ Én-e vagy te?
49. Ketten vagytok édes eggyek/ Ketten sem értek meg egyet...
50. Hinta, palinta/ Három véka pityóka...
51. Izé megízélte izét az izé kapujában...
52. Jó napot/ Adjanak egy kalapot...
53. Hallgass, hallgass/ Megeszen a farkas...
54. Úgy kellett/ Káposztába hús kellett...
55. Jó gurucsa tekerd meg/ Fokhagymával csiptesd meg...
56. Bolond Baliga Pista Péter...
57. Így nézünk mi ki, Miki!
58. Holnap után délután/ Fut a pap a lé után/ A kántor es utána...
59. Ilyen cica mellett/ Aludni es lehet...
60. Mit játszodjunk, csenget, bongot ,békalábot/ Akinek leghamarább...
61. Nyul-e vagy bőr?/ Isten adta kicsi fül...
62. Ég szakadás, föld indulás/ A fejedén egy koppanás...
63. Csipős túrót vegyenek...
64. Egyenek, egyenek/ Meg ne csemereljenek/ Inkább ne es egyenek...
65. Nem hiszed? Másszál fel a Hiszemfára/ Tekints bé aVén Hiszemné...
66. Mi lennél inkább?
67. Mibe esnél bele inkább?
68. Mit keresel? Egy alkalmas helyet, ahol megcsókolhatod...
69. Erre kakas, erre tyúk/ Erre visz az igaz út...
70. Ide ki a gödörbe/ Kilenc kutya dögölve...
71. Csipp, csipp csóka/ Vakvarjucska...
72. Gyi, gyi lovam Barassóba...
73. Ez elment vadászni/ Ez meglőtte/ Ez haza vitte...
74. Eccer vótam nálatok/ Letörött az ágyatok/Ripp, ropp ropogott...
75. Tisza, Duna, Dráva, Száva/ Törjék el a lábodszára...

II. ÉNEKES, TÁNCOS JÁTÉKOK

Ezeket minden magyarulakta vidéken ismerik a gyermekek, az iskola terjeszti azokat, de délutánonként otthon is játszák. Műízű, németből átvett játékok .

1. Hegyek között, völgyek között...
2. Beültettem kiskertemet a tavasszal/Rózsa,szegfű, liliom és...
3. Körbe áll egy kislányka/ Lássuk ki lesz a párja...
4. Dombon török a diót, a diót...
5. Elvesztettem zsebkendőmet, megver anyám érte...
- 6.Zöld fű, zöld fű a lábam alatt/ Aki a legszebb lesz...
- 7.Most viszik, most viszik Danikáné lányát...
8. Nyuszi ül a füben...
9. Bújj, bújj zöld ág, zöld levelecske...
10. Láncc, láncc, eszter láncc ...
11. Tűzet viszek ne lássátok/ Ha lássátok se mondjátok...
12. Hetven éves öreg apám most házasodik...
13. A gazda rétre megy/ A gazda rétre megy...

III. FELNŐTTUTÁNZÓ JÁTÉKOK

1. A gazdálkodás különböző fázisait utánzó játékok/pásztorkodás,kaszálás, szénahordás, kicsiszekerezés, fonás, szövés/

2. Gyermeklekodalom
3. Serketánc
4. Apázás, anyázás, családózás
5. Tanyítózás
6. Boltozás
7. Orvosozás, csendőrozés
8. Papozás
9. Katonázás
10. Részeg emberezés
11. Bubázás : rongy- és papirbubázás
12. Háborúzás: csalóka és számháború
13. A törvénybíró és a rab
14. Partizánózás

III. MOZGÁS- ÉS TESTEDZŐ JÁTÉKOK

1. Szőrlebdázás 2. Rongylebdázás 3. Gumilebdázás 4. Földlopózás
5. Ostorcsapózás 6. Adj király katonát 7. Benn a bárány... 8. Gyertek haza libuskáim... 9. Diófára tekeredni... 10. Diótörés... 11. Budokálás...
12. Kergetőzés... 13. Üsd a harmadikat... 14. Hátsó pár előre fuss...
15. Ipi- apacsozás... 16. Kutyakalangya... 17. Cserejáték... 18. Lábhinta...
19. Cserkabala... 20. Hinta... 21. Lipinkázás... 22. Seregfosztó...
23. Cekalárom, cekapeccc... 24. Pittyezés... 25. Ég a szék...
26. Fáramászás... 27. Talaborozás... 28. Szánlózás... 29. Gilicsezés...
30. Korcsolyázás...
31. Csürbehintázás... 32. Faághintázás... 33. Vargalábozás...
34. Seggbálozás... 35. Dungózás... 36. Cikkezés... 37. Cicázás...
38. Piri- Teri- Sári... 39. Papmacskázás... 40. Vonatozás... 41. Gumizás...
42. Iszánkódás... 43. Sótörés... 44. Mit eszel, bárányka... 45. Kertben jártál-e? 46. Erre, erre... 47. Hess ki kakas, másé... 48. Futószabózás... 49. Fucs-
- csozás... 50. Cikkezés... 51. Nyílazás- ortorral... 52. Nyílaspuska... 53. Sízés..
54. Famotorbiciglizés... 55. Biciglizés... 56. Ülözés... 57. Bakkfüttyözés...
58. Cujozás... 59. Ördöghám-húzás... 60. Fahasítás... 61. Bicskázás...
62. Bicskalódítás... 63. Csürkőzés... 64. Lovazás... 65. Ostorcsattogtatás...
66. Parittyázás... 67. Kinn az ördög, benn az... 68. Cakalárom cekapeccc...
69. Berbécsverseny... 70. Bakkozás... 71. Tollaslebdázás... 72. Tojásvivés...
73. Höngörgözés... 74. Szamarazás/labdával/... 75. Kötelhúzás...
76. Szénaguglya, kalangya... 77. Kutyakalangya...

V. ÉRTELEMFEJLESZTŐ, SZÓRAKOZTATÓ JÁTÉKOK

1. Virágozás... 2. Itt zörög az aranygyűrű... 3. Szegényemberezés...
4. Fekete-emberezés... 5. Sirülj, kicsiszek... 6. Kicskenyerezés...
7. Gyufázás... 8. Ország-világozás... 9. Malmozás... 10. Ember ne mérgelelődj
11. Üvegezés... 12. Ludláb-készítés... 13. Ördögkulcsozás... 14. Itt zörög az...
15. Kicsikenyerezés... 16. Kicskövezés... 17. Titirobizás... 18. Földbirtokozás.
19. Kelj fel, Jancsi... 20. Mérgező üvegezés... 21. Szeritezés... 22. Tyúkozás...
23. Telefonos játék... 24. Egérjuk-dugás... 25. Csendkirályozás... 26. Húzd meg, ereszd meg/zálogos játék/... 27. Üvegezés... 28. Pilicselés... 29. Repül a .
30. Kégyórándító... 31. Kútba estem, ki vesz ki... 32. Pénzezés/sok változat/
33. Sántaiskolázás... 34. Szabóbörözés... 35. Kerekvározás... 36. Rókázás...

37. Mit árok, héja? 38. Bíróság...39. Átolvetőzés...40. Bárányozás...41. Kiskaccsázás...42. Kekszezés...43. Tojás vivés...44. Pityóka-indiánozás...
45. Forró vasfogás...46. Rigófészkezés...47. Me neked es, me neked es...
48. Trónülés...49. Farokfogás...50. Kihajtották az ördögöt...51. Hálózás...
52. Nem én ettem meg a palacsintát...53. Tyúkszarozás...54. Kártyázás...
55. Megy a gyűrű vándor útra...56. Erre, erre bakk...57. Erre vak, erre...
58. Sánta-iskolázás...59. Römizés...60. Keccsüzés...61. Biciglizés...
62. Pározás...63. Tágyérica-babica...64. Cukkozás...65. Kirakós bolti játékok...66. Kockázás...67. Autózás...68. Elektromos játékok...
69. Sakkozás...70. Malmozás...71. Játékok maguk-készítette hangszerekkel: síp, furulya, mozsika...72. Csengettyőzés, harangozás...73. Ostorfonás, csatogtatás...74. Füttyülés ujjakkal...75. Surrogatás...76. Pergentyőzés...
77. Szélmalmozás...78. Vizimalmozás...79. Gyufapuskázás...80. verseny gyufás dobozzal...81. Mit viszen a kicsi hajó...

VI. BŰVÉSZKEDŐ, BECSAPÓ JÁTÉKOK

1. Papvirág-forgatás...2. Sáskaherélés...3. Vonatozás...4. Székrugás...
5. Füsteresztés...6. Kormozás...7. Égszakadás, föld indulás...8. Jövőbenezés
9. Gyermekláncfű-etetés...10. Jóslás utilapiból...11. Jóslás margarétából...
12. Vízet ereszt a szeméből...13. Elmondjam-e a vereskakas beszédét?
14. Nyul-e vagy bőr...15. Ujjak kicsavarása...

Elül még leirtunk egy sor olyan játékot, amelyekhez növények, állatok kellene. Ezek lehetnek alkalmi, kitalált játékok, röktönzések és tanuskodnak a gyermekek gazdag képzeletvilágáról!

A játékok nagyrészt csoportosan játszották, nagy csoportokban. És itt sokmindent megtanultak a gyermekek: megtanulták az együttélés szabályait, mert a játéknak szabályai vannak és azokat be kellett tartani! Voltak itt is, akárcsak az életben csalók, de azokat a közösség megbüntette. A játék türelemre is megtanította a gyermekeket, kialakította a versengés szellemét és nagyon sok játék gondolkodásra, gyors döntésre is tanított. Kis, primer közösségek alakultak, amelyek később a felnőtt-társadalomban is együtt éltek, dolgoztak...

... Szép és jó volt újra átélni ezeket a játékokat! Hány hangot, visitást hallottam újra, olyanokét is, akik már kinn pihennek a csutakosban! Jó volt újrajárni a gyermekkor ösvényeit!

Gyimesközéplak, 1998 június 20.

Tankó Gyula

4140- Lunca de Jos -Nr. 491

Jud. Harghita

Románia

KÖNYVÉSZETI ANYAG

1. Gyermekevilág Esztelneken- Gazda Klára - Kriterion 1980
2. Háromszéki magyar népköltészet- Konsza Samu
3. Bihari gyermek mondókák- Kriterion 1980
4. Barcasági magyar népköltészet és népszokások- Kriterion 1984
5. Iratosi kertek alatt - Kovács Ferenc
6. A magyarság szellemi néprajza - Akadémia-IV. kötet

UTALÁSOK ADATKÖZLŐKRE ÉS MÁS MUNKÁKRA

1. Gyimesi szokásvilág Tankó Gyula- Erdélyi Gondolat kiadó 1986
2. Kalibázsás Gyimesben- Tankó Gyula /in/ Művelődés - 1983 8.sz.
3. Új hagyományok születnek -Tankó Gyula Kriza János Néprajzi Társ.
4. Így volt...Élettörténet /in/Csángók a XX. században- Néprajzi Múzeum kiadás- 1994- Forai Ibolya
5. A nagy dologidő Gyimesben- Tankó Gyula - Néprajzi Múzeum Adattár
6. Blága Gyula
7. Így volt.../lásd a 4-es pontot/

MÁS ADATKÖZLŐK

Tankó Péter/Bitang/ sz. 1898, Tankó József/Jáni/ sz.1916 , Bodor Anna sz. 1909 , Tankó Katalin sz. 1905 , Gábor István sz. 1940 , Tankó István sz.1909 , Tankó Károly sz. 1935 ,Póra Szabolcs sz. 1985, Blága András sz.1943

SZÓMAGYARÁZAT

Babba- szép, bámos-puliszka tejföl és puliszkalisztból, bernyoc- szóttos szalag, cefre- serdülő leány, cserkabala- körbejáró lipinka, málé- puliszka

kalibához- a nyári szállásra, feszt- állandóan, hazai- menyasszony,

guzsalyaskodik- próbaházasság-féle, a fiú a leánynál hál, sutú-szegelet

bitang-gyermek- törvénytelen, sült egyedül- tiszta egyedül, talabor-sima deszka, csürke- csirke, sebestej- savanyútej, pendej- alsószoknya, zsendice- tejtermék, álivánka- tézstaféle,tejföl kukoricaliszt, kapor, cukor , duliga- nadrágnélkül, magyar- csiki székely, kicsi magyar üdő-1940-1945, buba-baba

bicska- zsebkés, keccsü- kesztyű, csalóka- fenyődoboz, serke-tetűlárva

Tankó Gyula, Gyimesközéplak, 1998 jun. 20.

